

N

D

N

HANNIBAL

KOE DOET BOEK

30 jaar Cie de KOE

NATALI Maar stel nu dat dit de cover is.
Dus stel dat we toch
een boek zouden maken,
en dit – waar we nu zijn,
het gesprek dat we nu hebben –
dat staat op de cover.

PETER We gaan toch een boek maken?

NATALI Dan vraag ik mij af:
wachten wij met opkomen
tot later in het boek,
of zijn wij er al?

WILLEM Ik weet eigenlijk niet of we
wel een boek moeten maken.

NATALI En als we zouden wachten,
hoelang moeten we dan wachten?
Tot na het colofon¹ en de inleiding,
of nog later?

WILLEM We maken een boek.
Een boek met een inleiding?

NATALI Het moet toch ergens beginnen?

WILLEM Mensen vinden dat niet fijn,
inleidingen.
Mensen willen
dat het meteen begint.

PETER Onze voorstellingen zijn toch ook
pogingen om in te leiden,
gevolgd door pogingen
om af te ronden?

REDACTEUR Mag ik al even
tussenkomen?
Zijn we dit
aan het opnemen?

NATALI We nemen alles op.

¹ Het colofon
staat achteraan.

REDACTEUR En dit ook?
Zijn we nu ook
aan het opnemen?

1

NATALI De bandrecorder loopt.

REDACTEUR Het zou zonde zijn
als we dit moeten
reconstrueren.

WILLEM En wat gaan we daar dan mee doen?
Gaan we alles opnemen, uittikken en
afdrukken?

NATALI We nemen alles op,
en die opnames nemen we in het boek op.
Integraal, onverkort, ongecensureerd.

PETER Onbewerkt?

REDACTEUR Voorlopig onbewerkt.

NATALI Feilbaar. Ruw. Zoekend.
Documentair. Kwetsbaar.
Met veel onderbrekingen.
Met veel ruis.
Met opsommingen.
En herhalingen.
We tonen de KOE in het echt.
Dit is wie wij zijn, zo werken wij,
zo spreken wij.
In het echt.

REDACTEUR Dus het gesprek over
de kanaalzwemmer
hebben we ook?

NATALI Neen, dat hebben we niet.
De opname liep toen nog niet.
Ik dacht dat we nog niet begonnen waren.

PETER We zijn altijd al begonnen, toch?
We zijn toch altijd aan het beginnen?

2 (WILLEM) Wat in de loop van die dertig jaar sterk afnam, is het enthousiasme waarmee je het argument hoorde dat de podiumkunsten zo uniek waren, omdat het zo'n vluchtig medium was. Het is ervaringskunst, kreeg je op toneelschool uitgelegd, en daarmee was het onvergelijkbaar met andere kunsten. Het theater ontbreekt het aan stolling, aan materie, zei men je dichterlijk. Het is eenmalig. Nergens in de kunsten zijn kunstenaars en publiek zo op hetzelfde moment betrokken bij dezelfde gebeurtenis. Van voorstellingen dienden dan ook eigenlijk alleen hoogstpersoonlijke impressies en herinneringen over te blijven. Bij de kijker en bij de speler. Een verformfaaide nauwelijks aansprekende zwart-wit scènefoto en een tekstboek met schrappingen, dat was het enige stoffelijke dat je aan een project overhield. Voor rest hoorde je met lege handen te staan.

Dit gebrek aan tastbaarheid maakte onze kunst radicaal, vond ik toen ik begon, metafysisch, tijdloos en tijdelijk tegelijkertijd. En – en dat was niet onbelangrijk – niet kapitalistisch, want eigenlijk niet goed verhandelbaar. Bovendien bestreed het meteen vanaf het begin zoiets kleinburgerlijks als nostalgie. 'Ja, wij durven voorstellingen te maken zonder aantoonbaarheid, zonder souvenir. Wij maken geen producten, wij maken kunst.'

Dit extremisme werkte ook door in hoe we dachten over het vastleggen van gebeurtenissen

WILLEM

Dat bedoel ik dus.
In een boek leg je je begin vast, ook al was je al begonnen.²
In een boek wil je nagaan waar het is begonnen, je wil iets vastleggen dat ooit los was. Theater is vluchtig, dat is er zo mooi aan, dat het al weer weg is voor het goed en wel is begonnen, laat staan gedaan. Het kan niet verhandeld worden, het valt altijd net buiten de greep van de onzichtbare hand, het kapitalisme kan er geen beslag op leggen. Daarom maak ik theater, en geen boeken. Ik heb daar een monoloog over geschreven.

NATALI

Maar die moet dan misschien later?
Het is te vroeg voor een monoloog.

WILLEM

Maar inhoudelijk sluit het perfect aan, hoor. Ik zie niet in waar ik 'm later zou moeten zetten.

REDACTEUR

Kan je hem niet doen na het conflict?

PETER

Is er een conflict?

naast het podium. Bij Kas & de Wolf fotograferden we geen repetities, geen feestjes, geen reisjes, niet elkaar. Er zijn nauwelijks beelden van mijn tijd met Ton. Waarschijnlijk ook omdat het besef ontbrak dat het sowieso de moeite waard was wat we deden en meemaakten. Sterker nog, zelfs aan genoemde essentiële persoonlijke impressies en herinneringen over en aan Kas & de Wolf ontbreekt het waarschijnlijk goeddeels. Ook omdat er eigenlijk maar heel weinig mensen naar ons kwamen kijken.

Natuurlijk denk ik hier allemaal aan, nu ik aan het gedenkboek van de KOE werk. Een gezelschap

waar ik inmiddels half zo lang aan verbonden ben als aan Kas & de Wolf. Ik werk dus eigenlijk mee aan een boek over de geschiedenis van een gezelschap waarvoor mijn eigen geschiedenis, voorafgaand aan die verbintenis, geen referentie is. Niet omdat ze dat niet willen bij de KOE, maar omdat niemand van de KOE ooit iets van Kas & de Wolf heeft gezien. Een geschiedenis waar ik dus ook niets meer van kán laten zien, omdat er niets meer is om te laten zien. Precies zoals de podiumkunst-doctrines van de tachtiger jaren van de vorige eeuw dat voorschreven, en waardoor ik nu met lege handen sta.

NATALI

Dat is te laat,
dan mag het niet meer te cerebraal,
dan moet het intens,
op gevoel,
op de gulden snede moet je niet meer
staan nadenken vind ik.³

WILLEM

Jij denkt dat mijn monoloog cerebraal is?

PETER

Gaat het over het kapitalisme?

WILLEM

Nou ja, nee, ook.

NATALI

Zet hem anders in een voetnoot.
Zet hem in een voetnoot bij wat je
daarnet aan het zeggen was.
Dan kan de lezer nog zien.
Leest hij hem nu, of later.

PETER

Of niet.

NATALI

Of niet.
In elk geval, het tempo moeten we
nog eventjes hoog houden.
Het boek is nog maar net
begonnen.

WILLEM

Dus we maken een boek,
dat is dan beslist?

NATALI

We maken een boek.
Peter wil graag een boek.

PETER

Maar gij ook toch?

NATALI

Ik ook, ik ook.
Ik vind dat de KOE een boek
verdient, en als niemand het voor
ons maakt, moeten we
het zelf doen, vind ik.
Dat zijn we aan de KOE verplicht.
Ik vind dat we moeten tonen
hoe wij werken,

3 (PETER) Al moet je daar niet te veel over nadenken. Ik heb elders ooit gezegd 'theater is ritme in een ruimte', en ja, in principe zou men een 'wetenschap van het ritme' kunnen ontwikkelen, kan men met getalsverhoudingen werken, maar men kan daar krankzinnig van worden. Theater is chaostheorie. Dat heb ik elders al beter gezegd. 'Die [de chaostheorie] is ook zeer complex. In de chaostheorie reageren deeltjes op een onvoorspelbare manier op elkaar. Dat is ook allemaal ritme. (...) We kunnen ons blindstaren op de 1/6-verhouding van de gulden snede, maar uiteindelijk kan je daar compleet gek van worden.' Nu ik dit herlees zou ik daar zelfs van durven maken: het kan je verlammen, tot op het punt van theatrale impotentie. 'Dat is hetzelfde als een thermometer inbrengen voor je gaat vrijen, om te kijken of je wel vruchtbaar bent op dat moment.' Uit: Clara van den Broek, 'Perfectie roept agressie op. Peter Van den Eede over acteren', *Etcetera*, 2004, jaargang 22, nummer 93, p.33-35.

NATALI-ALS-STASI-AGENTE Ik weet precies wanneer zij zijn opgericht. Vanaf het moment dat zij zijn opgericht houden wij hen in het oog, houden wij hun dossiers bij.

WILLEM In 1989 werden zij opgericht en zou u moeten zijn verdwenen.

NATALI-ALS-STASI-AGENTE Ik ben er nog, dat ziet u toch, ik ben nooit weggeweest. Sinds de val van de muur is ook de muur tussen kunst en politiek weg en moet u politiek expliciet zijn.¹⁴ U moet kant kiezen. Wat in de politiek goed blijkt, is dat ook in de kunst, begrijpt u?

WILLEM Nee...

NATALI-ALS-STASI-AGENTE Wat zegt u?

WILLEM Ja...

NATALI-ALS-STASI-AGENTE Ik versta het niet.

WILLEM Ja, Natali.

NATALI-ALS-STASI-AGENTE Ik hoop dat u begrijpt wat u te doen staat?

14 Optocht in de DDR van kunstenaars met spandoek 'Kunstenaars voor politieke stellingname'.

WILLEM Niet precies.

NATALI-ALS-STASI-AGENTE U gaat proberen het werk van de KOE inhoudelijk te draaien, van het postmodernisme af naar de politieke stellingname toe, zonder u te laten betrappen natuurlijk, begrijpt u?

WILLEM Gespeeld dus?

NATALI-ALS-STASI-AGENTE U weet zelf het beste hoe u dat aanpakken moet.

(DE SCÈNE IS VOORBIJ, WILLEM EN NATALI STOPPEN MET SPELEN)

PETER Ik vind het zeker een goeie scène. Maar wel echt 'een scène'. We moeten opletten dat we niet in een plot terechtkomen. Dat zou ik jammer vinden, dan denken de mensen dat het daarover gaat, terwijl het daar niet over gaat.

WILLEM We kunnen het ook schrappen.

REDACTEUR Als jullie een voorstelling maken, gaat het dan ook zo?

WILLEM Ja. Precies zo.

NATALI Hoe bedoel je 'zo'?

REDACTEUR Ik bedoel, zo zonder duidelijke richting.

WILLEM Zo oeverloos, bedoel je.

REDACTEUR Het gaat nergens naartoe.

PETER Het gaat naar het punt waar ge de oevers niet meer kunt zien. Het gaat naar de oever aan de overkant, het is altijd naar de overkant, niet de gekende, maar de ongekende overkant.

NATALI Het ritme moet goed voelen.
 Lengte van scènes,
 lengte van replieken,
 lang kort lang kort,
 traag en snedig.
 Het voelt goed vind ik, het ritme.

PETER Het moet wel nog chaotischer.

WILLEM Het moet vooral strakker denk ik.

NATALI Het mag korter.

PETER Chaotischer.

NATALI Het moet snediger.

WILLEM En strakker.

NATALI Maar niet te strak.

PETER Het moet meer

NATALI Meer door elkaar.

WILLEM

Maar ook naast elkaar.

NATALI

Naast elkaar is ook belangrijk.

NATALI

PETER

Maar ook door elkaar.

NATALI Als contrast.

PETER Het moet eerst naast elkaar.

en dan door elkaar.

WILLEM Als contrast.

PETER Meer Pollock.

WILLEM Meer Rothko.

NATALI Het moet worden opgebouwd.

PETER Het moet in chaos eindigen.
 ingedie.
 ninedie.
 deegdie.
 negadie.

WILLEM Of omgekeerd.

PETER Het moet in chaos eiⁿ d i

WILLEM Of beginnen.

PETER En eindⁱ g e n

WILLEM Beginnen en eindigen.

NATALI Je moet het opbouwen.

PETER Goed. WILLEM Goed.

NATALI Het moet worden opgebouwd. PETER We bouwen op. het verhaal

WILLEM Het moet persoonlijker.

NATALI Je ziet er moe uit, Peter.

- PETER Ik slaap slecht.
- NATALI Nog altijd?
- WILLEM Nog steeds?
- PETER Al maanden slaap ik slecht.
- WILLEM Zorgen?
- NATALI Over het boek?
- PETER Ik lig gewoon wakker.
- WILLEM Stress over het boek?
- PETER Het boek helpt niet.
Het is veel.
Dertig jaar. In één boek.
De deadline komt dichterbij.
Het gaat toch ook over
hoe je herinnerd wil worden.
En het is nog niet gedaan,
het is nog maar net begonnen.
Maar soms wilt ge toch ook
de oever al eens zien,
de overkant bedoel ik,
wat voor een boek het wordt,
wat uw nalatenschap nu precies is.
Wat laat ge na,
en wat hebt ge nagelaten na te laten.
- NATALI Met overkant bedoelt gij de achterflap?
- WILLEM Ik heb die al eens uitgeschreven.
Ik heb al eens vooruitgeblikt
op de achterflap,
het is tekst voor Peter.
- PETER Bij wijze van flaptekst
staat deze tekst op de kaft:

Ik heb
naar de kaft van
het boek gekeken
en gezien dat er
een foto van mij
op staat.

Op de foto is te zien hoe ik
het boek in ontvangst neem.
En hoe het me emotioneert.
Ik kijk op de foto naar hoe ik
het boek in ontvangst neem
dat u nu in uw handen heeft.
En dat ik ook weer even in
mijn handen nam vlak voor ik
deze tekst begon te schrijven.
De hernieuwde kennismaking
met het boek zojuist voor
het schrijven, emotioneerde
me opnieuw. Iemand had er
eigenlijk andermaal een foto
van moeten maken. Dan zouden
we kunnen vergelijken.

Het boek zelf, het vasthouden van het boek zelf is
sensationeel. Het gewicht, het formaat, het feit dat het
bestaat. En wat het vertegenwoordigt. Dertig jaar de KOE.
Dit boek wil daarop terugkijken door vooruit te blikken.
Dit boek wil een poging doen u uit te leggen hoe wij werken,
wat wij belangrijk vinden, hoe wij praten, schrijven en
onderhandelen. Het wil laten zien hoe wij een voorstelling
maken en hoe dat verandert. Hoe dat verandert door
het maken van een boek. Hoe dat verandert door
het maken van een boek over hoe wij een voorstelling
maken. Het boek is als een voorstelling die niet wordt
gespeeld, maar wordt gelezen.

KOE

- WILLEM Wij zouden denk ik, ik spreek voor mezelf, onszelf liever minder herhalen, maar Peter dwingt ons ertoe. Hij doet ons voortdurend in herhaling vallen.
- NATALI Maar zei jij ook niet net dat hij kijkt naar die mensen die zich herhalen en dat hij zich daarboven plaatst. Terwijl Peter altijd predikt...
- WILLEM Ik zei inderdaad iets als, – ik weet het nou ook niet meer precies, waren we al aan het opnemen toen? – Peter vindt mensen ploeterende clowns die niet in staat zijn om een stap verder te komen. We zitten allemaal vast. Dat zegt-ie. Omdat-ie zelf vast zit. Hij zit vast, dus alle anderen zullen ook wel vast zitten. En dan zegt-ie: maar ik *zie* het wel. Ik schrijf het op. Ik doe het na, op toneel, dus ik zit iets minder vast, ik doe alsof ik vast zit.
- NATALI Zit Peter dan zo vast? Vind jij Peter geen vrij mens?
- WILLEM Zit Peter niet vast dan? Ik denk juist dat hij wel enorm vastzit. Ik denk dat hij heel veel vrijer zou willen zijn dan dat hij is. Hij heeft het veel vaker over jazz dan dat hij jazz is. Ik chargeer nu, omdat het opgenomen wordt.
- NATALI Nee nee, doe maar.

- WILLEM Daar zit natuurlijk ook een agenda achter. ‘Mensen die vastzitten, die komen niet vooruit.’ Dat is ook een idee dat je bij Tsjechov hebt. Daarom houdt Peter zo van Tsjechov. Bij Tsjechov komen mensen ook niet vooruit. Niemand gaat ooit *echt* naar Moskou. Iedereen zegt het, maar niemand gaat ooit echt.³⁰ Communisten wel, die gaan wel naar Moskou, die geloven wel dat het beter gaat worden. Maar bij Tsjechov, bij Peter zitten we vast, en we kunnen niet beter worden. En door dat alsmaar te herhalen, door mensen te tonen op toneel die niet eens in staat zijn om een afspraak te maken, om een vergadering te houden, om aldoor alleen maar: ‘Nee, maar je moet dat papiertje daar niet leggen, maar waar is dat papiertje nou, nee, maar dan moet je het toch niet daar leggen...’ Dan zeg je dus: mensen komen niet vooruit. Dan zeg je: er is geen vooruitgang denkbaar.

NATALI En daarom wil Peter geen politiek theater maken denk je?

- WILLEM Dat Peter bij herhaling de mens toont die niet vooruit geraakt, die verstrikt zit in de herhaling,³¹ dat is volgens mij zijn excuus om niet politiek te *moeten* zijn. Terwijl dat juist heel politiek is!

30 (NATALI) Laat in zijn leven zegt Tsjechov ergens: ‘Ik wilde de mensen gewoon in alle eerlijkheid duidelijk maken: zie jezelf toch bezig. Zie het onvermogen waarmee je je leven leeft, zie de tergende verveling ervan onder ogen.’

31 (PETER) Willem herhaalt niet voor de eerste keer dat Peter

zich herhaalt terwijl het aan hem voorbij gaat dat Peter zich herhaalt omdat Willem het anders niet begrijpt. Het is al (herhaaldelijk) aan Willem uitgelegd dat herhalingen er niet zijn om (1) zomaar hetzelfde te zeggen (2) de mens voor te stellen als een falend wezen niet in staat tot de minste vooruitgang. Anders dan in een roman is in het gesproken

woord herhaling ook nuttig. In een roman kunnen we zowel genieten van spitse, briljante dialogen die zonder horten en stoten uit de mond van de meeste personages lijken te rollen als van al die fraai geformuleerde bijgedachten die men zomaar heeft tijdens het bakken van een ei, het voederen van een giraf, het kijken naar een soap. Bij het lezen van een roman bepalen we het tempo zelf. Onze gesprekken en gedachten zijn echter in werkelijkheid zelden zo gaaf, gevat en vloeiend als de romancier het voorstelt. Op het toneel ontstaat er extra drama als we laten zien dat we daar in het echt meer tijd voor nodig hebben. Het drama zit hem niet alleen in de content van conversaties maar ook op de manier hoe die content zich prijsgeeft.

Woorden zijn niet alleen inhoud. Handelingen zijn niet alleen vorm. Veel spreken en niets zeggen of zwijgen en daarmee alles hebben gezegd, het kan allemaal. Herhalingen zijn er om te anticiperen op het vergeten, om belang te benadrukken, zichzelf gerust te stellen, bij gebrek aan inspiratie, om overbodige uitleg te vermijden of omdat het al eens was gezegd. Herhalingen omwille van bovengenoemde beweegredenen zullen vooral voor mensen als Willem, gezien hun korter wordende concentratiespanne, onverminderd moeten worden toegepast. Ondertussen kunnen de esthetische meerwaarden die eruit voortvloeien door zowel kunstkenneren als humorologen naar hartenlust worden bestudeerd. In elk geval en ik weet niet of ik het al gezegd heb, bieden opeenvolgende herhalingen het voordeel dat ze focussen op de muzikaliteit van het woord ten koste van zijn (louter inhoudelijke) betekenis. Laat dat nu in de taalkunst één van de boeiendste conflicten opleveren.

32 (PETER) Hier moet ik opmerken dat Willem hier woorden herhaalt die ik elders al bij herhaling heb gezegd en geschreven. In een interview over *WitRoodZwart* voor Théâtre de la Bastille in Parijs kreeg ik ooit deze vraag: 'Quel rapport au réel et à une certaine actualité politique cherchez-vous à construire dans *BlancRougeNoir. Le relèvement de l'Occident?*' Kort gezegd: hoe politiek is de trilogie? Ik heb daar toen een antwoord op geschreven dat mijn positie wellicht beter weergeeft dan hoe Willem het hier zo voor de vuist weg schetst: 'De verwondering voor het leven doet vragen rijzen over de werkelijkheid en de zin van het bestaan. Op een bepaald moment in je jonge leven gebeurt dat voorjaarsontwaken waarna niets meer hetzelfde is. Dat denken maakt je bewust en autonoom en dus ook verantwoordelijk voor de handelingen die eruit voortkomen. Het groeiend bewustzijn dat we maar bestaan in relatie tot een gemeenschap en dat elke actie of reactie op die gemeenschap er ook invloed op uitoefent, maakt van elk openbaar spreken en zwijgen in feite een politieke daad. In die zin is alle kunst ook politiek omdat het ontroert, onregelgt, aan het denken zet. Als kunst buiten het terrein van de vorm treedt en iets wil uitleggen, wordt ze instrument van een andere macht en minder kunst maar illustratie (of propaganda). Ontvoogde kunst wil niet meer dan wat het heeft gedaan. Een steen verleggen in de rivier. Aan de buitenkant onzichtbaar maar begoocheland voor eenieder die het heeft gevoeld. Ons persoonlijke leven integreert zich altijd in ons werk. Maar anders dan in een interview gaat het over een poëtische integratie. We hermonteren onderdelen in een fictief geheel. Feitelijke en fictionele elementen verstrengelen zich tot een gedramatiseerde werkelijkheid. Kunst mag liegen zolang ze haar waarheid

WILLEM

maakt door poëtische schoonheid. Het theater kan geen rechtstreeks antwoord bieden op de grootste maatschappelijke crisissen van het moment. We zullen dat ook nooit proberen. Omdat we denken dat geen enkele kunst dat kan. Toch bepalen die crisissen ons dagelijks leven in denken en doen. Angst, boosheid, verdriet... de kunstenaar demonteert en monteert

Omdat alles politiek is.
De politiek afwijzen is ook politiek.³²
Omdat je dan eigenlijk het status quo bekrachtigt.
Omdat politiek juist de dingen in beweging wil brengen,
in beweging zou moeten willen brengen.
En als je politiek afwijst, dat je dan eigenlijk zegt: de dingen zijn zoals ze zijn,
we raken er niet vanaf,
en dus eigenlijk zijn ze *goed* zoals ze zijn.

NATALI Ik vind Peter juist heel beweeglijk.
Ook als hij spreekt.

WILLEM Ja maar, je kan ook bewegen en toch stilstaan.³³
Je kan praten en niets zeggen.
Dat alsmaar praten, ik begrijp dat je daar soms moe van kunt worden.
Dat er steeds maar niet uitkomen.
Dat voortdurend 'waar praten we dan nog over?'
Mensen die daar moe van worden hebben wél een politieke agenda.

NATALI Oh ja, zo heb ik het nog nooit bekeken!

zijn dagelijkse pijn in een onrechtstreekse reactie van esthetische werkelijkheid. Tot meer is kunst niet in staat : de troost van de schoonheid.'

33 (PETER) Mogelijk verwacht Willem 'innerlijke rust' met 'vastzitten'. Mensen die ogenschijnlijk niet bewegen, zitten volgens Willem's vaststellingen vast.

WILLEM

Ik heb er soms ook twijfels over,
over wat je ermee communiceert.
Ik ben natuurlijk ook een liefhebber van de tragikomedie.
Het is herkenbaar, het is leuk om mensen telkens opnieuw te zien mislukken.
Maar het is ook wat deprimerend,
in politiek opzicht, natuurlijk.

NATALI Het is natuurlijk ook een dunne grens,
de tragikomedie op scène, en die van het echte leven.
Peter vindt domheid op scène heel belangrijk,
hij wil zich niet boven het publiek plaatsen,
want dat is ijdel en hautain,
dat is vervelend om naar te kijken,
dus speelt hij vaak dommer dan hij is,
en toch kan ik hem soms bezig zien,
dan zie ik Peter bezig in het echte leven
en is hij soms nog dommer dan zijn personages.
(IMITEERT PETER) 'Maar waar zijn m'n sleutels dan?
M'n sleutels, liggen die dan daar?
Nee, nee, ik heb ze geloof ik niet hier,
dan zal ik die sleutels wel gewoon daar neergelegd hebben...'
En zo voort.
Dat je naar hem kijkt en denkt: meent hij dat nu?

WILLEM

Ik hou ongelofelijk veel van die jongen,
maar ik voel ook gewoon...
Ken je ook het moment dat je voelt
dat Peter iets begint uit te leggen,
'dat is dit, dat is dit, en dit is dat'
en ineens voel je bij jezelf:
en nou moet je ophouden...

Het gaat wellicht aan hem voorbij dat er vaak meer contemplatieve dynamiek, esprit en verbeeldingskracht zit in mensen die vastzitten dan in mensen die menen in beweging te zijn omdat ze fysiek van plaats veranderen. Het gaat vooruit, zie ik Willem denken onderweg, maar de tijd om te overschouwen wàt er vooruit gaat en waarom het vooruit gaat en welke kant het dan

uitgaat, lijkt hij op zijn fiets niet te nemen. Mensen die voortdurend onderweg zijn, zijn ook voortdurend in de weer nieuwe indrukken te archiveren. Voor hen is het leven één grote kapitalistische spaarcentrale van impressies die in steeds kortere productieperiodes moeten worden geïnd. Maar de contemplatieve tijd om al die indrukken te integreren tot een bredere ervaring

komt dan jammer genoeg onder druk. Ook bij Willem. 'De dynamiek van versnelling' lijkt hem hier parten te spelen. Het kan inderdaad voor hem nooit snel genoeg gaan en het liefst zou hij hier voortdurend vooroplopend vooruitgaan, maar in plaats van de daarbij verhoopde inzichten in de toekomst krijgt hij alleen maar synchronisatieproblemen met het hier en nu.

Door zijn dagelijks weerkerende obsessie voor 'vastzitten' te combineren met een snickers etende hyperkinetische levenswandel heeft hij zonder het te weten zichzelf op snelheid gepakt en is hij ironisch genoeg zelf gaan vastzitten. Socioloog Paul Virilio noemde dit fenomeen eerder al de 'razende stilstand'. Een gewone huisdokter zou hem waarschijnlijk op een suikervrij dieet zetten.

NATALI Hij heeft iets...

WILLEM 'En nou moet je ophouden...'
Ken je dat?
'Te lang, te uitgebreid!'

NATALI 'Ik héb het.'

WILLEM 'Ik heb het, ik heb het echt al laaang...'

NATALI 't Is lang. Maar ook diep.
Wat hij zegt is vaak ook echt diep.

WILLEM Maar veel mensen zien dat niet,
of zien die kant niet.
Mensen zien de clown,
terwijl Peter ook een filosoof is.
Een kunstenaar eigenlijk.
Ik doe soms alsof,
ik speel soms toneel,
ik ben meer een dwarrelend blad,
maar bij Peter is het echt.

NATALI Vandaar ook zijn stress.
Hij heeft een beeld bij te stellen.
Hij heeft een voorstelling te maken.

(PETER TERUG OP)

WILLEM En?

PETER De uitgever.
Over het formaat.

NATALI Van het boek?

PETER Moeilijk, moeilijk, moeilijk.
Hardcover of softcover.
Licht of zwaar.
Zwart-wit of kleur.

WILLEM Punk of bourgeois.

PETER Ge maakt dertig jaar lang
meer dan vijftig voorstellingen,
maar dit is hét boek.
Het enige boek.
Dat weegt wel zwaar.

NATALI Toch hardcover dus?

PETER Ik weet het niet.

WILLEM Een *well-made* book.

PETER We moeten dringend beslissen zegt hij.
Natali gaat de knoop moeten doorhakken.
Ik moet naar het toilet.

HET VERSCHIL TUSSEN EEN TONEELSTUK EN EEN BOEK

WILLEM Is het niet gewoon
tegen onze natuur?
Dit.
Dit boek.

NATALI Je vindt het te onbescheiden.

WILLEM Ik bedoel het geschreven woord.
Klopt het wel,
dat wij een boek maken?

PETER Wij zijn toch ook schrijvers?
Mensen zien dat te weinig,
dat wat wij zeggen op toneel,
dat wij dat eerst hebben moeten opschrijven.

WILLEM Ja maar we zijn toch vooral spelers.
We schrijven alleen maar
om het erna te kunnen spelen.

NATALI Ben jij nu bang?

PETER Gij denkt dat onze teksten enkel goed zijn als we ze zelf zeggen?

WILLEM Ik vraag me gewoon af: als iemand dit gaat lezen, iemand zit thuis, heeft het boek gekocht na een voorstelling van de KOE, waarin Peter, Natali en Willem alles hebben gegeven, hun ziel hebben gelegd in de teksten die ze die avond alweer brachten – die persoon slaat het boek open, en begint te lezen – Zeg, dit wordt toch opgenomen hé?

NATALI We nemen alles op.

WILLEM En iemand gaat dat uitschrijven?

NATALI We schrijven alles uit.

WILLEM Iemand gaat dit lezen? Exact dit?

NATALI Dat is wel de bedoeling ja.

WILLEM In stilte?

NATALI Wellicht wel, ja.

WILLEM Dus wij gaan daar niet bij zijn dan?

NATALI Terwijl die persoon dit leest? Neen, dan zijn wij elders.

WILLEM Wij zijn er alleen op papier?

PETER In stilte?

WILLEM Misschien heeft de lezer wel muziek opgezet?

PETER Welke muziek?

NATALI Dat weten we niet.

WILLEM Dat is nou juist zo verontrustend. Dat we dat niet weten.

PETER Misschien de verkeerde muziek?

WILLEM En de lezer stelt zich er van alles bij voor ook.

PETER Hij stelt zich het boek voor als voorstelling.

WILLEM Maar hoe ziet dat er dan uit?

PETER Is er een decor eigenlijk? Hebben wij al een decor?

NATALI Het is een boek, Peter, er is geen decor.

PETER Er is geen decor.

WILLEM Je bent bang.

PETER Er is geen decor!

WILLEM En wij zijn er ook niet. Het is tekst zonder vertolking, Woorden op een pagina. Nietszeggend als wij ze niet zeggen. Niemand leest toch de tekst van *Der Ring des Nibelungen*, en denkt dat hij daarmee Wagner kent? Gewoon de woorden, dat is, dat is, te schamel, daarmee red je het niet. Peter, dat moet jou toch ook verontrusten?

PETER Ja, dat verontrust mij inderdaad. Ik lig daar wakker van.

WILLEM Jouw humor,
hoe jij de dingen zegt,
hoe jij kijkt als je de dingen zegt...

PETER Hoe ik jou onderbreek.

WILLEM ... hoe je naar het publiek kijkt...

PETER Hoe ik onderbreek
zonder dat ge de witregel hoort.

WILLEM ... dat is er allemaal niet.
Wat jij zegt wordt goed
omdat jij het bent die het zegt.
Want jij bent een toneelspeler.
Dat moet jou toch ook verontrusten?

PETER Het zal anders zijn,
sowieso.
Ik lig daar wakker van.
Er valt veel weg natuurlijk.

NATALI Er komt juist veel ruimte vrij!
Een lezer kan alles wat er niet is
gewoon zelf invullen.

PETER Ja maar hoe?

WILLEM Ja maar hoe?
Het is toch belangrijk om ook te horen
hoe we het zeggen?
Om te horen dat ik die 'hoe'
op een zeer specifieke manier heb gezegd!
Dat er een pauze kwam tussen 'gezegd' en
de zin 'Dat er een pauze kwam tussen
'gezegd' en de zin 'Dat er een pauze
kwam tussen 'gezegd' en de zin...

NATALI Willem, Willem.

WILLEM Kijk! Dat soort dingen,
het geschreven woord
neemt gewoon een loopje met ons!

NATALI We kunnen toch uitleggen wat er weg valt?

WILLEM Het is toch niet onbelangrijk dat Peter al
de hele tijd tijdens dit gesprek enkel
een witte kamerjas aan heeft?
En dat jij, Natali,
je moet jou toch ook *zien*,³⁴
hoe jij hier als stasi-officier verkleed bent,
hoe jij zo'n uniform *draagt*,
hoe jij je door zo'n uniform laat dragen bijna,
dat geeft toch *subtekst* die je onmogelijk
kan meegeven?
Want dan voelt het als informatie.
Het is toch niet onbelangrijk dat
op de achtergrond Udo Jürgens 'Immer
wieder kommt die Sonne auf' te horen is?
Het is toch een *Gesamtkunstwerk*?
Je kan daar de tekst niet uit isoleren.

NATALI Ik weet het niet, dat liedje.

PETER Het is wat letterlijk ja.
Ik moet naar het toilet.

NATALI Je moet de voordelen zien.

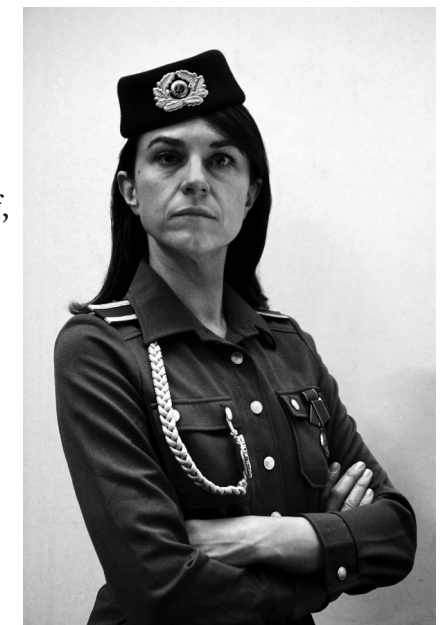
WILLEM Dat de toeschouwer ons niet ziet?
Dat de toeschouwer ons niet hoort?
Dat de toeschouwer een lezer is?

NATALI Ik kan zeggen: Willem, zet
die Heiner Müller-bril eens af,
en de lezer ziet jou ineens
met terugwerkende kracht
als Heiner Müller.

PETER Waar is het toilet hier?

NATALI In een boek kan je zeggen:
'Sla deze pagina's gerust over,
Peter gaat nog twee pagina's
vragen waar het toilet is,
Willem gaat zich verliezen

34

in een monoloog, en Natali is al na de twee volgende replieken afgegaan.’
Dat kan,
in een boek kan dat.

PETER Ja maar, ik moet écht plassen.

WILLEM Hoe doe je dat: afgaan in een boek?

NATALI Je stopt gewoon met spreken.
Er zijn geen replieken meer.
En je zegt: ik ga af.
Dan ben je af.
Luister. Kijk.

PETER Maar waar is het toilet hier ergens?

WILLEM In een boek lees je nooit eens dat een schrijver zich excuseert omdat hij even naar het toilet moet. Of dat hij even geen zin meer heeft om verder te schrijven. Dat lees je nooit.

PETER Waar is ‘hier’ hier eigenlijk?

WILLEM Er is geen hier hier.

PETER Waar is Natali?

WILLEM Niet hier.

PETER Ik begin mij een beetje raar te voelen.
Het voelt plots erg raar om enkel tekst te zijn.

WILLEM Daarnet was Natali hier nog en nu is ze weg.

PETER Om enkel tekst te zijn en toch naar het toilet te moeten.

WILLEM Ik vind dat Natali de knoop moet doorhakken.

PETER Natali? Natali?

WILLEM Natali hakt nu eenmaal altijd de knopen door.
Ook als Natali zwijgt,
hakt ze knopen door.

NATALI IS DE ENIGE ZONDER POËTISCHE ONDERTITEL

Transcriptie werksessie ‘Koeboek’ op zaterdag 8.12.2018

Aanwezig: Peter Van den Eede, Willem de Wolf, redacteur, redactrice

Redacteur Dus Natali schrijft niet,
maar ze hakt wel de knopen door?

Peter Ze schrijft niet, maar ze heeft wel een stem. Zonder Natali weten wij niet wat we doen.

Willem Zonder Natali weten we niet of het goed is wat we doen.

Peter Natali kijkt op een manier naar teksten en materiaal zoals wij dat niet kunnen. Zij kan heel intuïtief volgordes maken waar wij niet aan denken.³⁵

35 (NATALI) DOOR REBEKKA
DE WIT EN OMGEKEERD #1:
HET GESPREK

We zitten in een café en hoewel het er niet toe doet hoe dat café eruitziet, is het wel aardig om te vermelden dat we nog geen minuut zaten of er kwamen vijftien mannen van gemiddeld zestig jaar binnen, in zwartrode wielrenpakjes, met helmen op en racefietschoenen aan. Omdat er geen plek is, gaan

ze rondom ons staan, in een cirkel bijna. Van boven lijken we een roodzwarte, lachwekkende bloem.

We proberen te praten over man-vrouwverhoudingen in toneel, op film, in de wereld, maar doordat wij nu de stampers van deze roodzwarte bloem vormen, kunnen we ons moeilijk op het gesprek concentreren. De mannen staan glimlachend, glimmend, glunderend en gerimpeld koffie te drinken

en wij zitten in hun midden, en spreken over wanneer het moment precies komt. Het moment dat je als vrouw in de filmwereld over je leeftijd moet gaan nadenken. De leeftijd waarbij de huid tegelijk met de vraag begint te imploderen.

We waren ons op dat moment niet zo bewust van de symboliek, niet zo bewust van wat dit allemaal betekende. Die oude glunderende mannen, wij die in hun midden nog zouden kunnen doorgaan als dochters, als trofee, en dat wij juist op dat moment, terwijl we nog zo jong zijn, spreken over de tijd wanneer we zullen imploderen, een tijd die zal aanbreken lang voordat we eruit zien als die mannen.

Ik moet het zo zien: ‘De verhoudingen bij ons zijn zo dat de heren vaak spreken en zij moeten mij allebei aan hun kant proberen te krijgen. Dat is handig aan met z’n drieën zijn.’

(‘Voor zingeving moet je minstens met z’n drieën zijn’, zei een psychotherapeut laatst tegen mij. Ik vroeg aan hem hoe het komt dat zingeving tegenwoordig als iets individueels wordt voorgesteld, als een queeste die je zelf moet ondernemen, vinden wat voor jou zin heeft, en hij antwoordde →

dat zingeving pas begint met drie mensen.

‘Een waarheid in je eentje hebben, dat ligt tegen het psychotische aan, een waarheid met z’n tweeën dat is een geheim, en pas vanaf drie mensen wordt het iets met een beetje realiteitszin.’

Hij was nog niet klaar: ‘Het beste is het, om met z’n drieën een project te beginnen. Een moestuin ofzo.’

We spreken over wat het dan is, waardoor je uiteindelijk een kant kiest. Dat je iets moet voelen. We spreken over de vraag of *iets voelen* dan een argument is. Of een tegenargument. En of je dan makkelijk weer van kant wisselt. Is *iets voelen* te vertrouwen?

Het is het enige wat we hebben. Maar het is niet altijd een argument.

Het is stil.

Tegenwoordig zijn er meer vrouwelijke rechters dan mannelijke, en er zijn veel meer mannelijke criminelen dan vrouwen (altijd al geweest), waardoor de rechtbank er doorgaans wellicht uitziet als de repetitieruimte, denk ik. Pratende mannen, en luisterende vrouwen. Hier denk ik pas aan terwijl ik aan deze tekst werk. Het was geen heimelijke bijgedachte.

Of er vaak een beroep wordt gedaan op intuïtie. Als alibi. En door wie dan. En door wie die intuïtie gewantrouwd wordt.

(Natali: ‘Vlak voordat we op gingen bij de première van *Beckett Boulevard* vroeg Willem aan mij: ‘Is het nou eigenlijk iets, wat we gemaakt hebben?’ en toen heb ik gezegd: ‘Ja, het is echt iets. Ik weet het zeker. Ik voel het.’ Hij nam het aan. Is dat dan intuïtie?’)

We weten het allebei niet. Intuïtie is onbewust geworden herinnering en kennis, hebben we ons laten vertellen door verschillende boeken. Als je in je leven meer hebt geluisterd dan gesproken, meer geobserveerd dan gehandeld, kan het dan zijn dat je op die manier méér intuïtie hebt dan iemand met

Willem Zonder Natali verloopt het gesprek tussen Peter en mij stroef.

Peter Zonder Natali wordt het zwaar.

Willem Ik vind haar ook altijd belangrijk voor de lichtheid van ons drieën.

Peter Ze heeft nochtans zwaarte hoor. Ze heeft die duisternis en donkerte ook in zich. Een grote zwaarmoedigheid. Maar ze speelt graag, ook in het leven.

Willem Haar lach op het toneel is echt. Zij lacht nooit gespeeld op het toneel. Haar lach is absoluut voor ons de scheidslijn voor wel of niet in de voorstelling. Het is de eerste herkenning, hier aan tafel, bij het voorlezen. Want haar lach is feilloos, vind ik.

Peter Ze markeert het elan. Dankzij Natali weet je of het goed zit.

dezelfde leeftijd?

Het zou kunnen, denken we. Het is zelfs niet onwaarschijnlijk.

Of schoonheid voor een actrice ook een keurslijf kan betekenen, iets dat je gijzelt omdat je het kunt verliezen?

We wisten het niet zeker, maar we vermoedden van wel.

Of je er werk van moet maken om niet als diva gezien te worden?

Werk is een groot woord, maar je moet opletten, ja.

De mannen vertrokken, wij bleven achter, en spraken over hoe toereikend een psychologische verklaring is voor de plek die je inneemt in een gezelschap. Wanneer je als kind altijd de lijm

bent geweest tussen je ouders, is dat de rol waarmee je je dan blijft identificeren later?

Een soort psychologische comfortzone? Mogelijk.

Is het toevallig dat het vaak vrouwen zijn die zich inderdaad kunnen laten smelten om vervolgens als lijm te gaan fungeren?

Waar het om gaat?

Geraakt te worden.

En op die manier het bestaan ingetrokken worden.

Of je van toneelspelen beter wordt in het leven?

Ja. En omgekeerd. Vaak lukt er in het leven iets niet, wat op het toneel dan wel lukt.

Willem Natali bevestigt de goede weg.

Redacteur Je voelt wel hoe er stereotypen opduiken. Twee mannen en een vrouw. Twee mannen die spreken over de derde vrouw.

Willem Onvermijdelijk.

Peter Over welke stereotypen heb je het nu?

Redacteur De ‘actieve mannen’ en de ‘passieve vrouw’. De ‘leidende man’ en de ‘volgende vrouw’. De vrouw die lacht om de man.

Redactrice Winkelen. Hoeveel kleren ze koopt.

Redacteur Dat stuk heb ik al geschrappt, dat vond ik te stereotiep.

Redactrice Haar feilloze intuïtie. Jullie hadden het daarover.

Peter Maar intuïtie vind ik ook heel belangrijk voor een man hoor.

Redactrice Ja, maar het is nog nooit op tafel gekomen bij de gesprekken over jullie. Terwijl jullie zich allebei ook heel mooi kleden, maar in het gesprek over jullie ging het daar niet eens over.

Willem Natali is geen uitgesproken feminist. Maar er is wel iets aan het veranderen denk ik.

Peter Liefde of relaties zijn bijvoorbeeld zaken waar ze heel veel over weet.

Redactrice Ook dat is een cliché.

Willem Dat is ook een cliché, ja, maar ik zou niet weten hoe dat...

Redactrice Soms zijn er clichés, ja.
 Er is een bepaalde manier van naar de vrouw te kijken. Dat hoor ik nu ook gewoon in hoe erover wordt gesproken.
 Peter heeft dat ook meer dan Willem, bepaalde verwachtingen of ideaalbeelden van de vrouw. Maar dat wordt tegelijk vaak ook mooi en intelligent gethematiseerd.
 Als Natali zegt, in *De Man die zijn haar kort liet knippen*, 'Wie is dat dan, die vrouw in mij? Waar in mij zit die vrouw, dan? Wie is die stijlvolle, goed geklede vrouw die zich schminkt, maar niet te veel?' Dat vond ik toen erg goed, erg nodig ook.

Redacteur En de pakjes?³⁹
 Het naakt?

Peter Ik sta veel vaker naakt op scène dan Natali.

Willem Ik ken vrouwen die vinden dat Natali wint. Ze gebruiken dat woord. Die vinden dat Natali wint in *De Wederopbouw van het Westen*. In *Zwart*, op het einde, wanneer zij de hele boel samenvat.

Peter Ik heb daarstraks al gezegd dat zoveel vrouwen komen zeggen wat voor een ongelooflijk iemand Natali is. Waar heeft dat mee te maken? Dat gaat over vrouwen van alle mogelijke slag, ook vrouwen die zeer activistisch zijn. Die spreken echt in jubeltermen over Natali. Ik vraag me dan af wat dat is.

Willem Zij is ook gewoon een 'natural'. Ze zit gewoon heel dicht bij zichzelf. Je kan daarom ook vanalles op haar projecteren. Niet alles is ingevuld, er is veel ruimte voor de verbeelding.

Redactrice Dat is wel tekenend.
 Ze heeft toch haar 'origin story' verteld? Dat ze een voordracht deed in de klas en drie keer een black-out had? En dat de leerkracht toen zei: 'En jij wil actrice worden?'

Redacteur Het begint met een black-out, met een witte pagina.

Peter Wat ook heel belangrijk is bij Natali is haar gevoel voor humor.

Redactrice Bedoel je daarmee haar vermogen om te lachen met mannen? Als een man zegt dat een vrouw grappig is, bedoelt hij vaak dat ze kan lachen met hun moppen.

Peter Nee, in het algemeen, hoe ze is, hoe ze het leven ziet. Hoe ze kan lachen met zichzelf.

Willem Om nog eens terug te komen op wat we daarnet misschien te veel op de kant van intuïtie gooiden...

Peter Maar we mogen dat toch zeggen van die intuïtie?

Je kunt maar hard zijn over de wereld als jij daar geen last van hebt.
 Hoe vaak hoor je niet de rijksten der aarde concluderen dat de wereld een plek is waar 'nu eenmaal oorlog is'.
 Ik snap wel dat ons veel bespaard blijft.
 Terwijl we hier in de zaal zitten.
 En inderdaad – het voorrecht hebben goede mensen voor elkaar te zijn.
 Ik vroeg haar of ze niet het gevoel had dat 'een goed iemand zijn' een voorrecht is dat je kunt delen, waarna het zich vervolgens vermenigvuldigt.

'Ik mag het godverdomme hopen.'
 We zwijgen.

En dan vraagt Rebekka: 'Ben je dan niet bang dat je soms dingen zegt – dat je op het toneel een soort verslagenheid voorstaat die jullie in de kleedkamer helemaal niet hebben?
 Ik weet dat jij voor Willem z'n verjaardag een cheesecake had gekocht van Kleinblatt. Waar hij dol op is.
 En ik weet dat, omdat hij mij dat vertelde.
 Ik bedoel, jullie zien er altijd uit alsof jullie een goed seksleven hebben.'
 Het irriteert me, merk ik, wat Rebekka me zegt.
 En ik snap het ook.
 Ik snap wel wat ze daarmee bedoelt.
 Ik weet niet of we iets anders zouden kunnen spelen
 Maar ik snap wel wat ze bedoelt.⁴²

42 **REBEKKA DE WIT OVER NATALI EN OMGEKEERD #6: DE DISCLAIMER**

Begin december 2018 sprak Rebekka de Wit met Natali Broods om samen na te denken over de vraag hoe je iemands betekenis voor een theatergezelschap kunt representeren in een boek, wat onmogelijk is omdat diegene een

onlosmakelijk onderdeel is van dat gezelschap. Alsof je probeert de betekenis van de handen voor het lichaam te definiëren, terwijl de handen toch ook het lichaam zijn. De twee andere leden hebben zich door deze onmogelijkheid niet laten tegenhouden. Of het toeval is dat dit nu juist de mannen van

het gezelschap zijn, weten we niet. Iedereen was het in ieder geval eens over het feit dat de vrouwenafdeling van de KOE natuurlijk nu niet meer kon achterblijven. Het is ook mooi om iets onmogelijks te doen, om de betekenis van de handen voor het lichaam te beschrijven.

PETER Fra Angelico heeft in zijn leven zeker vijftig madonna's met kind geschilderd.⁴³
 In de vroeg-renaissance deed men niet anders, en men is er in de hoog- en laat-renaissance gewoon mee doorgegaan.
 Men kreeg er geen genoeg van.

WILLEM In de renaissance moest je aldoor hetzelfde schilderen,
 aldoor weer een madonna met kind,
 aldoor maar weer een madonna met kind.
 Er was niemand, werkelijk niemand, die daar vragen over stelde,
 die vond dat dat vervelend was,
 die iets zei als: 'Zeg Fra, wat zie ik, alweer een madonna met kind?'

PETER Ze vroegen hooguit:
 ga je weer schilderen?
 Vernieuwing was
 niet aan de orde.⁴⁴

WILLEM Ze hadden het niet over een onderwerp.

44 (PETER) Al is dat duidelijker geformuleerd in een interview met *De Standaard* in 2002, opgeschreven door Tine Hens: 'Voor mij draait het om de constante vernieuwing, niet om de vernieuwing zelf, maar uit de noodzaak om altijd je eigen clichés te ontzenuwen en terug te gaan naar de kernvraag: waar ben ik mee bezig? En: wat heeft dit medium me te bieden? Het is niet evident om altijd weer naar het nulpunt te gaan en je hele denken te herdenken. Soms vraag ik me af of ik, zoals veel ouder wordende kunstenaars, niet zal verzanden in dat waar ik me mijn hele leven tegen afgezet heb: het maniëristische theater, het theater dat er alleen maar voor zichzelf is. Dat is spelen met de veiligheids-gordel om.'

43

Willem Het drama is dat het onvoldoende is.

Peter We kunnen het niet.
(Ik heb dat eigenlijk allemaal
al eens uitgeschreven.)
(Die lange zin, 'Achteraf bekeken'.)

(Iedereen leest de voetnoot)⁵¹

51 ACHTERAF BEKEKEN

Achteraf bekeken zal het terugblikken op de vraag hoe we een boek hebben willen maken over dertig jaar toneel of hoe we een boek hebben willen maken over het maken van een boek over dertig jaar toneel of hoe we ons ooit voorstelden zo een boek te kunnen maken en hoe we daar dachten ook een voorstelling over te maken over wat wij dertig jaar dachten dat toneel was over wat het misschien dertig jaar alleen in onze gedachten is geweest dat wij dertig jaar misschien alleen maar hebben gedacht over toneel omdat wij dachten dat het denken over het maken van toneel toneel was terwijl het achteraf bekeken dertig jaar misschien geen toneel was en als het dat dan niet was

het in elk geval iets anders was dat wat het dan ook was het in elk geval dramatisch was en dat het alleen maar zo dramatisch was omdat we er op geen enkel moment in zijn geslaagd te maken wat we dachten te hebben gemaakt toneel omdat we het toneel stuk hebben gemaakt* dertig jaar lang alleen maar stukken hebben gemaakt van het toneel waar wij ook maar achterkwamen tijdens de vele vragen die zich stelden bij het bijeenrapen van al die stukken toneel voor het maken van een boek over het maken van toneel dat we dertig jaar geleden bij het eerste maken al stuk hadden gemaakt achteraf bekeken zal dat terugblikken

op dertig jaar niet weten op dertig jaar onvermogen op dertig jaar zoeken en tasten naar een exit uit een illusie ons kennende uitgemond zijn in een dramatisch orgelpunt van denkfouten misverstanden onhandigheden en een boek daarover dat ergens halverwege ineens geen boek meer bleek te zijn omdat het boek over het maken van een boek dat over het maken van toneel zou gaan gaandeweg maar een erratum bleek van wat noch een boek noch toneel niet eens een voorstelling van een voorstelling daarvan kon zijn maar slechts een stukje van een stuk daarvan.

Natali Prachtig is dat.

Willem Geweldig.

Peter Dat is het eigenlijk hé?

Redacteur Misschien moeten we gewoon alles weggooien, en gewoon dat overhouden.

Natali Dat en de foto's!

Redacteur Eigenlijk gaat het over het dilemma, enerzijds wil je de uitdaging aangaan, we gaan eens volledig transparant zijn, tot je beseft dat je de kunst nodig hebt om waarachtig te *lijken*.

Natali Ja.

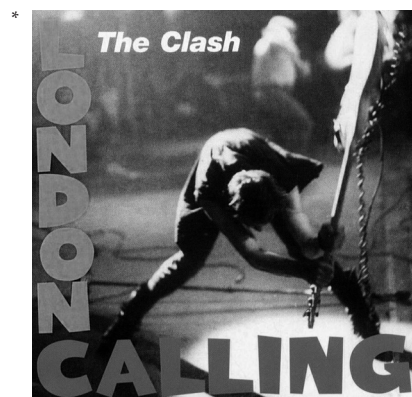
Peter Ja.

Redacteur En dat de echte rauwe werkelijkheid volledig oninteressant blijkt.

Willem Dat is niet alleen voor theater zo. Dat zit ook in die hele geheime wereld, de geheime diensten, het af luisteren. Op een gegeven moment bleek dat volledige transparantie niets was, dat het alleen maar banaliteiten zijn, dat transparantie alleen een enorme hoeveelheid banaliteiten achter elkaar zijn.

Peter Ja ja ja, dat is het.

Het is de tragiek van de theatermaker die zich afvraagt, achteraf, wat heb ik nu eigenlijk gedaan? Wat is hier nu eigenlijk van over gebleven, en hoe kan ik nog herinnerd worden of hoe wil ik dat ik herinnerd word? Dat is het boek, maar dan blijkt ook het boek...

* 'Dé rock'n roll foto van de twintigste eeuw, is die op de hoes van *London Calling* van The Clash: een man die met een elektrische gitaar op de grond slaat. Op het moment van de foto bevindt de gitaar zich op een fractie van een seconde van haar vernieling. De leadzanger raakte tijdens een concert gefrustreerd over het feit dat het publiek op zitjes zat, en niet mocht rechtstaan. Datgene wat je het liefste is, het instrument dat je nodig hebt om mensen te bereiken, desnoods kapot kloppen, omdat je mensen wil bereiken – om die gewelddadige paradox gaat het. Het is die rock'n roll die ik bedoel. Dat is wat Picasso ook doet: kapot maken, deformeren, deconstrueren, vanaf het moment dat hij als veertienjarige zijn vader voorbijschilderde in de perfectie van het realisme. Vanaf dat moment probeerde hij de schilderkunst opnieuw uit te vinden. Je moet dat bij elke voorstelling, bij elke productie die je maakt, opnieuw doen. Dat is de moeilijkheid. Want je mag daar ook niet in blijven steken. Het afbreken mag op zich geen stijl worden. De vernieling moet eerlijk gebeuren en zich uit noodzaak opdringen om in dat puin opnieuw te kunnen scheppen.' Uit: Clara van den Broek, 'Perfectie roept agressie op. Peter Van den Eede over acteren', *Etcetera*, 2004, jaargang 22, nummer 93, p. 33-35.

En er is een perceptiedispuut, want om het te kunnen overzien, nemen we afstand van de dingen, nemen we afstand van onszelf.

Maar afstand nemen van de dingen en onszelf kan verkeren in vervreemding, en hoeveel afstand kan men nemen van zichzelf zonder uit zijn rol te vallen? Zoals een personage ook niet zomaar uit zichzelf kan stappen zonder een ander personage te worden.

Het gaat altijd over Moskou. Ook als het niet over Moskou gaat, gaat het over Moskou. Ook naast het toneel is het toneel. Ook het niet spelen, spelen we. Maar zonder de grenzen van het podium is het groter en kleiner. Zonder kader is het eenzamer en kaler.

Buiten het toneel zijn het toeschouwers die toneelspelen, afwisselend toneelspelers en toeschouwers, afwisselend tonen en bekijken, tot ze midden in

een zin een woord
een kreet een kik
een halve dans
de scène verlaten
voor een ander toneel.

Als we leeg gespeeld en uitgekeken zijn, als we opgeluisterd zijn, keer op keer van toneel veranderen, want er even uitstappen is van toneel veranderen.

Als ik in mijn eigen leven eruit wil, ga ik sporten. Een personage gaat niet sporten.

PETER Dan wordt het je niet vergund?

WILLEM Dan moeten we het onszelf gunnen.

PETER Ja, door een groter boek uit te brengen bijvoorbeeld, met een harde cover, met de KOE in grote letters op de rug, door een uitgeverij. Mensen vragen zich niet af waar zo'n boek vandaan komt. Zij denken: de uitgeverij pakt groots uit, de uitgeverij gunt de KOE een groot boek, de uitgeverij gunt de KOE erkenning.

NATALI De mensen denken: 'Dat moet wat zijn.' 'Het is toch meer dan clownerie', denken de mensen.

Het zegt dat het gaat sporten of dat het heeft gesport. Maar wie heeft al een personage zien sporten? En met sporten bedoel ik echt sporten, zoals een atleet op de piste. Het toneel is te klein voor een piste. Men ziet iemand die doet alsof hij zich naar de piste begeeft, of van de piste terugkomt. Het is ondenkbaar, een personage dat gedurende veertig minuten

squasht. Ge kunt niet veertig minuten squashten en doen alsof ge een personage blijft dat zich verdiept in, ik zeg maar zoiets, Proust, vrouwen en plantkunde. Zelfs niet doen alsof. Iemand die zolang squasht, is alleen maar met squashten bezig, en niet met Proust, vrouwen en plantkunde.

Wie veertig minuten squasht is met sport bezig. Wie veertig minuten squasht is een squasher.

En misschien zullen sommigen zeggen: dus toch een personage. Ja natuurlijk, want altijd een personage, maar dan de dunste spoeling van het personage, de afgetrainde versie van het verstand op nul. Wie nat van het zweet van het squashten een echte douche moet nemen met echt water en echt moet eten omdat hij echt honger heeft, is echt moe en niet in staat om slimme dingen te zeggen, zegt dikwijls niets, niet omdat hij naar iemand anders luistert, nee, omdat hij juist niet wil luisteren, doof wil zijn, geen oren wil hebben voor al dat gebabbel,

(UDO JÜRGENS ZIT NA ZIJN OPTREDEN IN DE FRIEDRICHSTADT-PALAST IN EEN WITTE BADSTOFJAS IN ZIJN KLEEDKAMER. ER WORDT AAN DE DEUR GEKLOPT. HET IS HEINER MÜLLER.)

WILLEM/HEINER Goedenavond, mijn naam is Müller.

PETER/UDO Heiner Müller. Ik weet wie u bent.

WILLEM/HEINER Mag ik binnenkomen?

PETER/UDO U ziet er precies zo uit als op de foto's. Ik heb wel eens een portret van u gezien op de achterkant van een van uw boeken.⁵⁵ De binnenkant heb ik nooit bekeken.

WILLEM/HEINER Mag ik gaan zitten?

PETER/UDO Ik ben niet helemaal eerlijk tegen u. Ik heb de binnenkanten van uw boeken wel eens bekeken. Ze leken me nogal moeilijk.

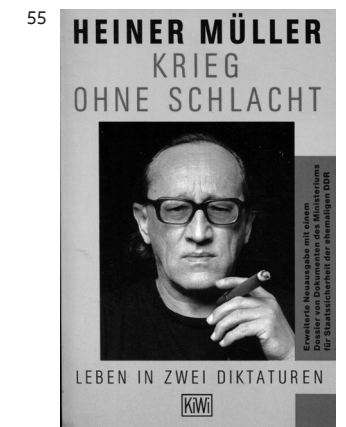
omdat hij te moe is, alleen kan uitblazen, puffen, voor zich uit staren naar het publiek en zich stomweg afvragen waarom het daar zit, met publiek. De squasher zal het publiek niets voorwenden, hij zal niet zorgezegd door het raam naar

geparkeerde auto's kijken, of door een zorgezegd raam een blad van de boom zien vallen, of door een raam een zorgezegde hond zorgezegd zijn gevoeg zien doen terwijl hij aan iets diepzinnigs denkt.

Nee, er is geen raam, er is zelfs geen zorgezegd raam, er is geen blad, geen auto, geen hond, niets. Het is er allemaal niet,

en ook niet zorgezegd.

En meer dan een squasher valt er voor zo een publiek niet te zien, en meer dan een publiek valt er voor zo een squasher niet te zien, en aan niets diepzinnigs moet zo een squasher denken, en geen enkele andere verbeelding roept hij op dan dat hij een squasher is, als hij moe is van zolang te hebben gesquasht.

DE GEBIOLOGEN EN

Bas Teeken en Peter Van den Eede leren elkaar kennen aan het Koninklijk Conservatorium van Antwerpen. Twee jaar na hun afstuderen maken ze *De Gebiologeerden*. De première, op 27 mei 1989 in de Zwarte Zaal van het Conservatorium, markeert het begin van Compagnie de KOE. Een tweede tour volgt in seizoen '90-'91. Ruwweg om de tien jaar komen Bas en Peter nog eens samen om de voorstelling te hernemen: in 2002, in 2009, en in 2019.

(VOGELGETSJIJLP)

erwin en?

ludo het is hier goed
het is hier goed
het biotoop is wel zeer droog natuurlijk

erwin ik heb het mij niet beklaagd
u vond het biotoop wat droog?

ludo absoluut niet
ik ben een natter biotoop gewoon
dat is alles

erwin maar voor de rest

ludo leerrijk
boeiend
al wat u wil
ik vind het trouwens gezond
een voor uzelf
minder bekend biotoop op te zoeken

erwin

ludo ik bedoel
in plaats van steeds maar in uw eigen
vertrouwde omgeving te liggen
hoe zal ik het zeggen
te liggen

erwin koekeloeren?

ludo koekeloeren ja

erwin het is waar
verandering van spijs doet eten

ludo eens even kijken
roodbruine vleugels
witte buitenste staartpennen
grijze kop
en een nogal opvallende witte keel
dan heb ik hier whiet of wit?
nee whiet
en af en toe ook wit
zo was het
whieiet whieiet
wit wit wit
whieiet

erwin dat is een grasmus

ludo of de braamsluiper

erwin de braamsluiper
het zou mooi zijn
mocht u de braamsluiper hebben gezien

ludo Ik heb de oorveren niet kunnen zien

erwin dat is spijtig
want zonder zwarte vlek op de
oorveren
is het verschil zeer moeilijk te maken
buiten het feit dat ze wat grijzer zijn
de braamsluiers

ludo ik mag niet zeggen dat het echt grijs
was

erwin nee?

ludo wat is grijs?

erwin het zal wel een grasmus geweest zijn

ludo het is spijtig

erwin spijtig ja

ludo en de tuinfluiter
zou dat niet kunnen?

erwin die is ook grijzer
trouwens die heeft een zeer muzikale
zang
zacht smeltend
verder dragend
en nog minder scherp
dan die van de zwartkop

ludo pas op
pas op
de zwartkop kan de tuinfluiter zeer
goed imiteren

erwin dat weet ik
dat weet ik
maar feit blijft dat de tuinfluiter grijs is
en de zwartkop zwart

ludo de volwassen zwartkop toch

erwin we wijden uit

ludo ja
het was dus de grasmus?

erwin volgens mij wel

ludo wat hebt u nog?

erwin iets tamelijk kwikstaartachtig
lange staart
de houding van een kwikstaart
zandkleurig verenkleed
bruingele oogstreep
tsjivie tsjievie tsjivie
en dan een gele-kwikstaartachtig
tsiep, tsip, stup en tsi-uk
en een musachtig
tsjirrup, tsjirrup

ludo een pieper

erwin ja
dat dacht ik ook

ludo volgens mij is dat overduidelijk
als het inderdaad geen kwikstaart was

erwin absoluut niet

ludo dan is het een pieper
zeker weten

erwin hebt u nog iets?

ludo een griel

erwin een griel?

ludo een griel ja

erwin op dit uur een griel?

ludo ik begreep het ook niet
maar het was een griel
ik heb een griel gezien

erwin gehoord ook?

erwin je bent helemaal weg

ludo ik ben bij jou
altijd al

erwin waar ben ik dan?

ludo hier

erwin waar is dat?

ludo

erwin waar is dat?

ludo bij mij

erwin en waar ben jij dan?

ludo erwin
ik zit hier naast jou
midden in de natuur
te branden van liefde voor jou

erwin en ik lig hier ook naast jou
midden in de natuur
te branden van liefde voor jou

ludo ja
en dat is alles

erwin ja?
Is dat alles?

ludo is dat niet genoeg?

erwin nee dat is niet genoeg

ludo maar waarom niet?

erwin omdat ik van je houd
omdat ik van je houd
krijg ik het zo ontzettend koud
als jij niet bij me bent
en ik wil het wel allemaal anders doen
maar telkens als ik een ander zoen
dan denk ik dat moet je nu nooit meer
doen
omdat ik van je houd

(ERWIN AF)

ludo ik speel weer als een kind in 't koren
les er mijn dorst aan koekoeksbrood
en sleep mij dieper in de voren
tussen de blauwbloem en het rood
der klaprozen aan het oog onttrokken
door god noch mens hier achterhaald
vlij ik mij neer de torenklokken
luiden met regelmaat verstaald
en schor van ouderdom de uren

ik weet plots hoe de stilte muren
rondom mij heen heeft opgebouwd
dat ik gevangen in dit woud
mij brand aan doodgewaande vuren
en dat ik eenzaam ben en oud*

(EINDE)

* Een gedicht van
Hektor Van den Eede

peter de schouwer

Standaard, 17 januari 1981,

Waarde Heer Teeken,
Waarde Heer Van den Eede,

Gisterenavond twijfelde ik of ik wel naar het theater zou komen in de Steenstraat. "Madem tonnel" kan zo vaak weinig open achtig laten. Het julle bij gisterenavond echter hebben gepruin was eenvoudigweg rijkdom. Hieren veel worden verpiken een alleen maar aan het verkenning afdeeg daarom kan ik het kort. De tranen stonden me wortelmond in de ogen en of ik van het lachen dan wel van het verdriet want laat ik niet in het midden. Ze waren te allebei. Het was verdorven goed!

Ik verkoop me zelfs op het volgende verdorven en hoop dat julle allebei een prachtige toekomst tegemoet gaan in het theater. Bedrukt!

1970 waren in 1989 1989. Meer dan 750 ondernemingen taten op te leveren. Natuurlijk moet tiemogelijkheden tegen België minder op- hebben dat formaat op dit ogenblik. er rekening gehouden worden met tenland te vrijwaren.

De Standaard woe 21/1/81

WAARDE REDAKTIE

Gebiologeerden

De kritiek op „De gebiologeerden” van uw recensent was zo positief dat ik de voorstelling in Brugge ging bekijken. Ik heb er totaal geen boodschap aan dat op de scène twee homofiele personages hun eerste seksuele ervaringen demonstreren, waarbij de toeschouwer enig realisme niet bespaard wordt. In de kritiek van uw recensent was daarover geen sprake zodat de argeloze (minder- of meerderjarige) toeschouwer zich bedrogen voelt. P. VAN HOESTENBERGHE, Jabbeke

Standaardtaal

Nee, lezer Beele had de

Als trouw aan de norm (die Wilfried Beele denigrerend taalslaafheid noemt) niet toeneemt bij ons, moeten we wel uit elkaar blijven groeien. Dat is eveneens waar als wij blijven vasthouden aan stijve boekentaal i.p.v. vlot Nederlands dat Beele alweer denigrerend „praattaal” noemt. C. MOEYAERT, Ieper

Nutteloos
U illustreerde uw artikel over nutteloze overheidsuitgaven (11/5 7 november) met een foto van een spoorwegbrug, met als onderschrift: „In Varsenare staat een brug”. Sta me toe u te corrigeren: in Varsenare staan twee bruggen. En de tweede staat er zowaar nog doelloos bij, de weg waar ze overheen

Gratuit

Groot was mijn verwondering toen ik in de krant van 7 november in het artikel „Doodgravers” de volgende zin las: „De Vlamingen vragen met recht en rede dat de centrale staat niet gratis en met gulle hand geld zou uitstrooien...” Vlug de woordenlijst der Nederlandse taal gekonsulteerde maar geen „gratuit” gevonden. Het toeval wil dat in dezelfde krant een artikel verscheen over de Raad van Taaladvies. Volgens het artikel eist de voorzitter dat de overheid voldoende mensen en middelen ter beschikking stelt om te verhinderen dat we in Vlaanderen Nederfrans in plaats van Nederlands zouden spreken. Daarvoor zijn middelen

Dikt

Was de „Kortzending van 11 sen Frans Ampe komen gegijzeld Hoessein, en mi niet een staaltje van de diktator Oosten om rege en individuen zetten en te m hij een meester en heerstechnie M. FOGLE

Technisch

Staatssecretaris had het in de „Zevende Dag” van 11 november o.m. over de (mannelijk) technische wijzen. Ze kent dit

4989 De Gebiologeerden Bas Teeken, Peter Van den Eede © Luc Peeters

1991 **Epiloog van de Eenzaamheid**
 (coproductie met Het Zuidelijk Toneel, Monty) Els Olaerts, Bas Teecken, Peter Van den Eede, Dirk Tuypens, Diane Belmans © Patrick Meis

Peter Van den Eede, Bas Teecken, Diane Belmans, Els Olaerts, Dirk Tuypens © Patrick Meis

1996
In de Gloria
Frank Focketyr, Hilde Van Mieghem,
Peter Van den Eede
© Sofie Van Mieghem

3.2 - WOVEN UNDER THE INFLUENCE!

K+B het met je waan overkomen zodat men de tactiek niet ziet -

van de vi: monoloog v. d laatste kans - manlyse -

met in versgen spraken
 maar met een vanzelfsprekendheid
 zijn concreet -

SPANNING!
 vrijheid

van 25
 3.2
 3.5

STEVEN (HOND)
 (miljoenst)

van 25
~~aanst - nervos - gemot~~
 angst - nervos - gemot
 kide
 by alle driften komen naar boven
 tot onbepaald: ~~tot 3.5~~
 tot 3.5 -

Ap: staak tussen beide
 geen gaveus, eelt

op 2. gelijkheid tussen beide partijen -
 Steven: ~~ind~~ voluere -> "one armed man" -> geen apremie voor andere stem -

Steven Van Watermeulen,
 Frank Fockety
 © Deen van Meer

1998
De Slag van Glottis
 Sien Eggers, Luc Nuyens,
 Anne De Wilde © Paul de Nooijer

Peter Van den Eede,
 Damiaan De Schrijver
 © Koen Broos

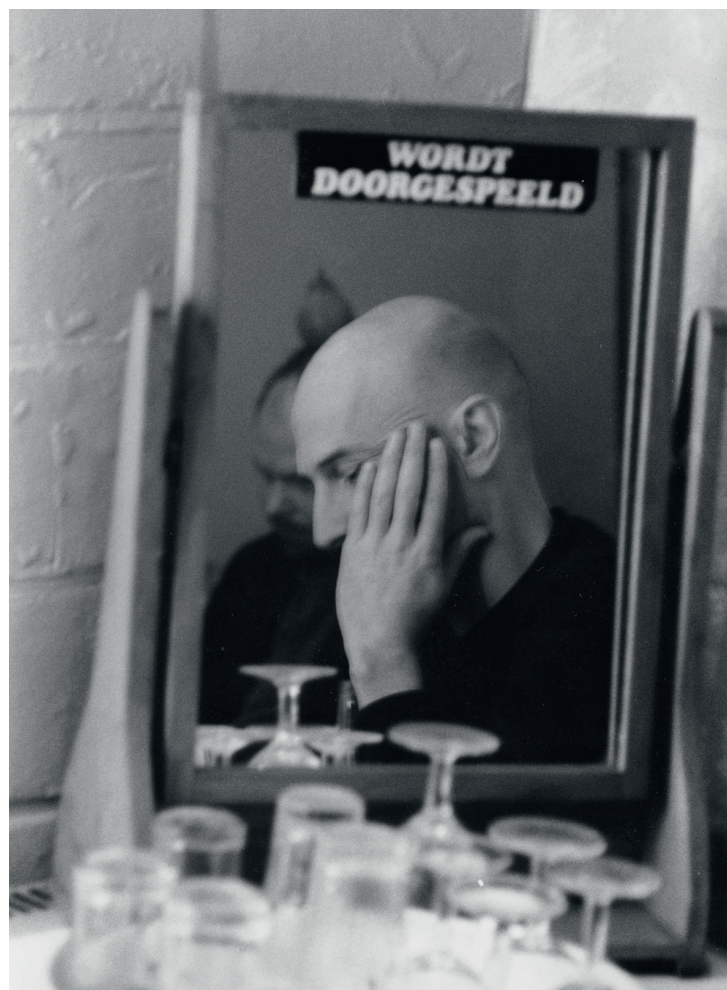

1998–2019
My Dinner with André
 (coproductie met tg STAN)
 Peter Van den Eede,
 Damiaan De Schrijver
 © Tim Wouters

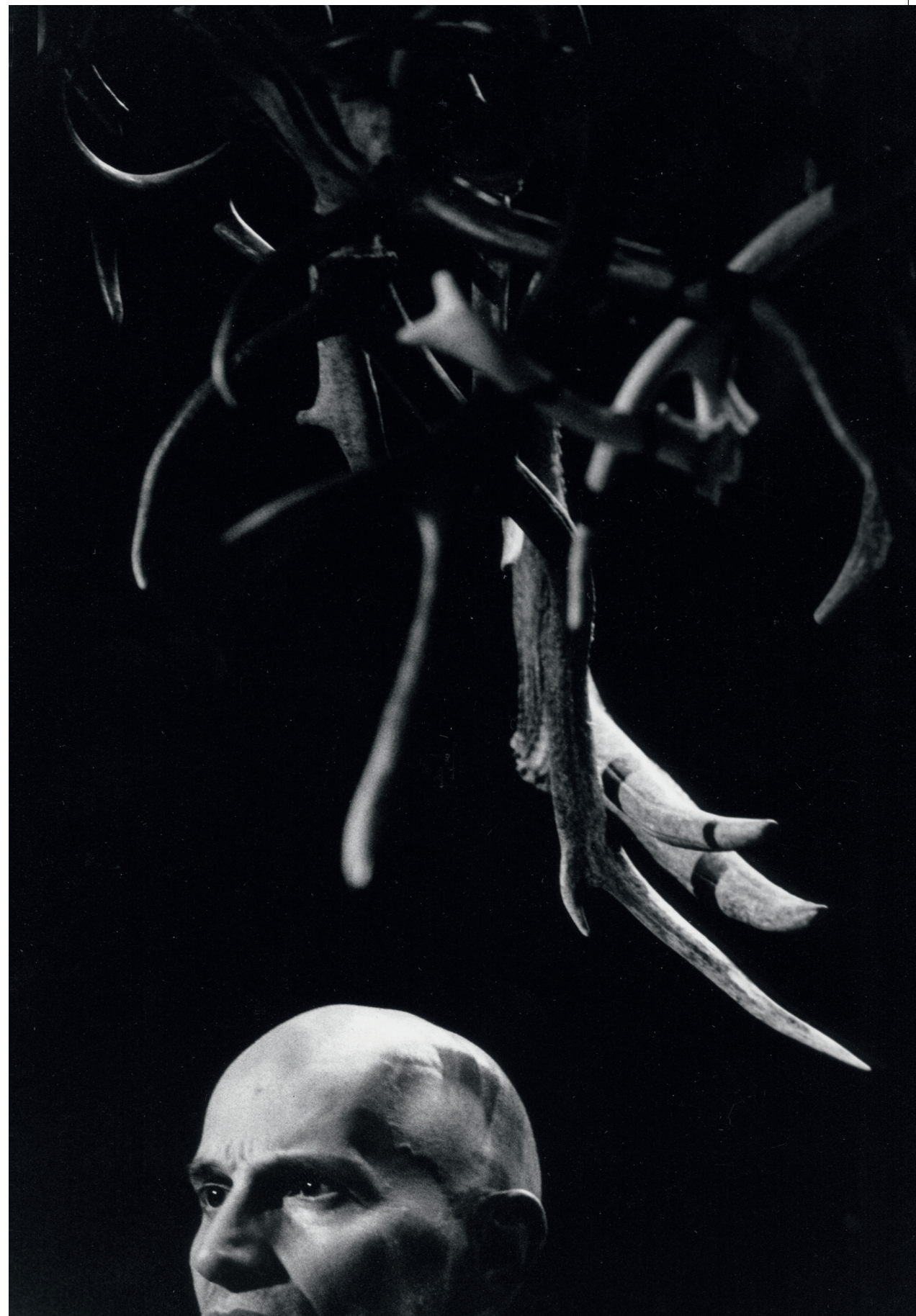

1998 **De Nijl is in
Cairo aangekomen**

Frank Fockety, Peter Van den Eede © Steven Massart

1999 **Het Jachtgezelschap**
(coproductie met tg STAN)
Peter Van den Eede
© Fotograaf onbekend

Peter Van den Eede
© Patrick De Spiegelaere

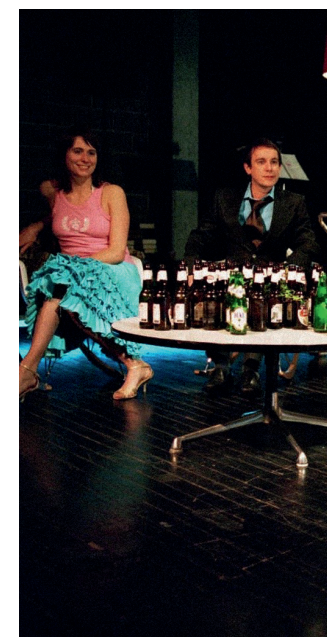
2002 **Vandeneede-
vandeschrijver-
vankoningenderot**

Damiaan De Schrijver,
Peter Van den Eede,
Matthias de Koning
© Bernadett Dexters

2003 **Drop Dead Money**
Bruno Vanden Broecke,
Natali Broods
© Steven Massart

2019 **Who's afraid of Virginia Woolf** (herneming)
Tanya Zabarylo, Michael Vergauwen,
Natali Broods, Peter Van den Eede
© Koen Broos

2007 **Burgerlijke
Ongelofzaamheid**

Nick Timmermans,
Evelien Broekaert,
Nico Sturm,
Pol Geusens,
Stefaan Degand
© Koen Broos

Sien Eggers, Jan Decorte
© Koen Broos

Sien Eggers, Nico Sturm, Jan Decorte
© Koen Broos

2011 **De Wederopbouw van het Westen: Rood**
Natali Broods © Keen Broos

Bram De Vreese (techniek),
Pol Geusens (techniek), Sara De Roo,
Willem de Wolf, Natali Broods
© Samme Peper

Beckett Boulevard

Willem de Wolf, Peter Van
den Eede, Natali Broods
© Koen Broos

2016

'A table avec Dieu'
© Benoît van Innis

VADEMEKKOE

HOE MAAK JE JE EIGEN de KOE-VOORSTELLING?

Een DIY-handleiding op basis van 40 vaak gestelde vragen

- 1 ... Hoe kies ik een KOE-onderwerp?**
Jij kiest geen onderwerp, het onderwerp kiest jou. Of beter: je kiest een vorm, en daar maak je onderwerp van. (Dan zet je dat onderwerp tussen haakjes.) Je zal vervolgens stilzwijgend een ander onderwerp behandelen. Of je vergeet het gaandeweg.
- 2 ... Hoe begin ik aan het schrijven van een KOE-tekst?**
Je moet de achtervolger worden van je eigen ontsnapping. Je maakt, je documenteert, en je commentarieert. Als je niet kan beginnen, heb het daar dan over. Kijk nu eens wat er staat, je hebt al een begin.
- 3 ... Ik heb een begin. Wat doe ik nu?**
Vermijd ten allen tijde het midden. Sla het over of stel het uit. Schrijf in plaats daarvan je perstekst.
- 4 ... Waarom moet ik het midden mijden?**
Omdat het midden het moeilijkste is. In het midden dreigt het narratief. Er dreigt dramatische ontwikkeling.
- 5 ... Hoe mijd ik dan het midden, als ik al een begin heb?**
Begin eerder opnieuw, en zet dat dan vooraan. Je schrijft dus een nieuw begin, waardoor het vroegere begin naar achter opschuift. Let op: zorg er zeker voor dat dat oude begin geen midden wordt.
- 6 ... Hoe weet ik wat waar moet staan?**
Als je niet weet waar iets moet staan, zet het ervoor. Het begin is het makkelijkst. Want je kan alles zeggen in het begin. Mensen willen mee, in het begin wil iedereen mee. Die tien eerste minuten heb je altijd sowieso.
- 7 ... Zijn we al op de vloer?**
Voor alle duidelijkheid: we zijn nog niet op de vloer.
- 8 ... Maar zijn we dan?**
We zitten aan de tafel.
- 9 ... En als we vast zitten?**
Ook dan blijf je aan de tafel zitten. Zeker dan. Begin niet halsoverkop te improviseren. Mijd de vloer. Als je vast zit, dan begin je gewoon stukjes te schrijven tussen de stukjes die je al hebt. Je schrijft tussenstukken. En die zet je er weer voor. Blaas wat je hebt vol met alsmaar meer kleinere stukjes.
- 10 ... Wat doe ik met twijfel?**
Twijfel creëer je door luidop vragen te stellen: je vraagt luidop wat we hier nu eigenlijk mee willen vertellen. Je vraagt luidop of het niet al gedaan is, of wij het zelf niet al gedaan hebben, of we niet beter een bestaand stuk zouden doen.
- 11 ... Er is nog steeds geen midden. Hoe vermijd ik dat mijn stuk gewoon een opeenvolging van verschillende beginscènes is?**
Juist. Een voorstelling is in wezen een opeenvolging van pogingen om te beginnen. Alsook een opeenvolging van pogingen om te eindigen. Er is ook een liedje dat er zeker in moet. Dat zal uiteindelijk als eerste sneuvelen.
- 12 ... Maar hoe zorg ik ervoor dat ik blijf schrijven?**
Je herleest wat je hebt, en je denkt: hier kan nog wel iets tussen. (Er kan altijd iets tussen.) (Al dan niet tussen haakjes.) Je schrijft bij, en dan schrap je dat weer. Je creëert misverstanden. Je maakt wat je schrijft minder slim.
- 13 ... Hoe maak ik mijn tekst minder slim?**
Een antwoord mag nooit accuraat zijn. Alles wat doordacht of doorleefd is, moet met horten en stoten, het is altijd eerder bij toeval, *en passant*, dat er iets zinnigs gezegd wordt, en degene die dat dan zegt mag het zeker zelf niet door hebben. Intussen kan je al iets kopen voor je decor.
- 14 ... Juist. Decor. Hoe pak ik dat aan?**
Een decor maken doe je zo: je maakt je metaforen letterlijk. Voorbeeld: maak je een voorstelling over geschiedenis, en komt daar een tijdsbalk in voor, zoek dan op google 'balk' en koop die. Dat is vanaf nu je decor.
- 15 ... Hoe kies ik mijn mede-acteurs?**
Kies acteurs die minder grappig zijn dan jezelf.
- 16 ... Ik heb vanalles geschreven, wat nu?**
Als het goed is, heb je op een gegeven moment vanalles, en dat moet nu in een volgorde. Er is geen verhaal, er zijn geen personages, daar doen we niet aan mee. Er is ook geen ontwikkeling, er is wel een volgorde. Alles heeft een volgorde. Dingen krijgen een volgorde als je ze achter elkaar zet, ook al hebben ze niets met elkaar te maken. Dan krijg je chronologie. En dus een volgorde. En dus een verloop. Elke volgorde kan even goed ook een andere zijn. Dan krijg je wel een andere chronologie. Een volgorde kan je tot de dag van de première veranderen.
- 17 ... Hoe weet ik dat een scène af is?**
Een scène is af, als je stopt met eraan te schrijven.
- 18 ... Hoe weet ik dat het einde van het werkproces zich aandient?**
Er zal lichte paniek zijn dat het decor er nog niet is (op die balk na). Je maakt je hier erg druk om, er wordt over het decor vergaderd, de balk wordt in vraag gesteld, er wordt een tweede balk aangekocht, exact dezelfde balk heb je nu twee maal, je hebt nog steeds geen decor. En intussen weet je dat je jezelf hiermee gewoon afleidt van de afgrond die onder
- 19 ... Hoe doe ik dat, het aantal valse eindes beperken tot twee valse eindes?**
Je maakt zeven eindes, je kiest er de drie beste uit. Je schrapt er uiteindelijk nog één.
- 20 ... Wanneer weet ik of tekst definitief is?**
Zo lang je de tekst niet schrapt, is hij definitief. Begin ondertussen al tekst te leren. Zo maak je tekst definitief, door hem in te lijven.
- 21 ... Hoe studeer ik mijn tekst?**
Leer niet alleen je eigen tekst, maar ook die van de acteur die je het minst vertrouwt. In heel extreme gevallen leer je uitsluitend andermans tekst omdat de acteur die je het minst vertrouwt, ook jouw tekst zal geleerd hebben.
- 22 ... Mijn collega's komen met materiaal af dat ik er zeker niet in wil. Wat doe ik?**
Wil je dat iets er zeker niet in komt, zeg dan tegen je collega's: 'Dit moet er zeker in.'
- 23 ... Ik heb veel te veel materiaal. Hoe krijg ik mijn stuk korter?**
Begin met je voor te nemen om te schrappen. Al schrappend kom je op een zin die er wel in moet, maar dan moet er wel iets bij, anders is de overgang te abrupt. Je hebt nu een scène 'bij-geschrapt'. In het algemeen geldt: als iets te lang is, maak het langer. Maar neem je nooit voor om het langer te maken, maak scènes enkel langer door bij te schrappen. Na anderhalf uur zachtjes afronden.

24 ... Maar mijn stuk duurt langer dan twee uur. Hoe krijg ik de speelduur korter?

Een voorstelling mag nooit langer duren dan anderhalf uur, en als ze langer is dan anderhalf uur, mag ze zeker niet korter zijn dan drie uur en een half. Het moeilijkste zijn altijd de eerste tien minuten. Die kan je in principe dus schrappen, ben je daar alvast van af.

25 ... Moet mijn tekst grappig zijn?

Maak nooit grappen. Grappig ben je per ongeluk. Degene die de grap maakt heeft dat zelf nooit door. Medespelers ook niet. Als een grap werkt, herhaal hem tot hij volledig is opgebruikt.

26 ... Mijn tekst is te inhoudelijk. Wat doe ik?

Mocht je voorstelling inhoudelijk dreigen te worden, creëer dan een misverstand.

27 ... Mijn tekst is een aaneenschakeling van misverstanden. Het gaat nergens over.

Net als je denkt, dit gaat nergens over, ga dan nog even verder met het nergens over te hebben (praat door elkaar) en zeg dan plots iets wezenlijks. Breng een gedicht dat jou echt ontroert. En ga daarna verder met het nergens over te hebben.

28 ... Hoe weet ik dat mijn tekst écht af is?

Bepalen of een tekst af is, doe je aan de hand van de kalender. Drie weken voor je première is de tekst klaar. Heimelijk wordt er doorgeschreven.

29 ... Hoe bepaal ik wie welke zin zegt?

Alle tekst kan door iedereen gezegd worden. De personages ontstaan door wat de toneelspeler doet met de tekst die hem of haar werd toebedeeld.

30 ... Ik heb te veel monologen. Wat doe ik?

Je neemt een monoloog. Aan het begin van een zin zet je 'W' even verderop zet je aan het begin van een zin 'N'. Nog enkele paragrafen verder zet je aan het begin van een zin 'P'. Je tekst is nu verdeeld over Willem, Natali

en Peter. Je monoloog is nu een levendige discussie.

31 ... Hoe creëer ik een dramatische crisis?

Een crisis kan op vele manieren ontstaan. Je kan niet verder. Je zit vast. Je stelt vast dat het te vormelijk aan het worden is. Je stelt vast dat het nergens meer over gaat. Dat het over te veel en te weinig tegelijk gaat. Dat het te inhoudelijk is. Als je rookt, rook.

32 ... Ik bedoelde een dramatisch conflict in de voorstelling zelf, niet in het werkproces.

Conflict creëren begint bij een misverstand. Begrijp elkaar dus nooit op scène (en als het toch zo lijkt, dan is dat begrip ook een misverstand). Het hoogtepunt van wederzijds onbegrip ligt op de gulden snede, maar doe dat nooit bewust (ga op je gevoel af).

33 ... Hoe gaat het publiek merken dat het hoogtepunt van mijn voorstelling is aangebroken?

Dat het een hoogtepunt is, merkt het publiek aan de lengte van de replieken (die zijn korter), het tempo (dat ligt hoger), het volume (dat wordt luider), de gebaren (die worden groter), het decor (dat gaat kapot), de belichting (die wordt helderder en begint wellicht op een gegeven moment te flikkeren, tot enkel nog een scheef hangende TL-buislamp brandt, met daarachter een wit, gescheurd laken, ergens links achteraan de scène.)

34 ... Maar we zijn nog steeds niet op de vloer. Er is ook nog geen vloer.

Het eerste spelen begint bij het leren van je tekst. Je leest je tekst aan de tafel, maar er wordt opgestaan, iemand waagt zich enkele passen van de tafel af. Iemand zegt: kom, laat ons op de vloer gaan. Je gaat op de vloer. Je merkt dat het aan de tafel beter werkte dan op de vloer. Je keert terug naar de tafel. Aan de tafel heb je het over de vloer. Als je rookt, rook dan.

Je zet de tafel op de vloer. Je beslist de tafel deel te laten uitmaken van het decor, en het

stuk rond de tafel te brengen. Je rookt, dus rook je buiten een sigaret. Je komt terug, en de beslissing blijkt herroepen. Je maakt van de tafel de vloer. Je gaat op de tafel staan, en doet je tekst. Je schrijft een scène over hoe tekst beter werkt op scène. Het is evident dat je die scène ook weer zal schrappen.

Iemand zegt: het is tijd dat er publiek komt. Iemand zegt: maar we hebben nog geen decor. Dat blijkt echter niet waar. Intussen bouwde Bram een decor. Terwijl jullie aan de tafel zaten, heeft hij een woord gehoord, of een ander woord. Dat kan 'frame' zijn. Hij bouwt een 'frame'. Zorg intussen voor een ontspannen sfeer.

35 ... Oké, we staan eindelijk op de vloer. De vloer is groter dan gedacht. Hoe vul ik de vloer?

Speel je zelf vrij. Speel elkaar vrij. Let op de zichtlijnen. Spreek een traject af. Hou het drietal dynamisch.

36 ... Wat doe ik als ik mijn tekst vergeten ben?

Als je je tekst vergeet, zeg dan iets anders. Je kan bijvoorbeeld zeggen: 'Heeft iemand zin in koffie?' Je kan dan koffie zetten en doen alsof je een pauze neemt. Of je herhaalt teksten die je wel kent, of je doet tekst van je collega's, liefst van je collega die je het minst vertrouwt.

37 ... Ik moet tijdens het spelen naar het toilet. Wat doe ik?

Durf echt toe te geven dat je naar het toilet moet, ook al moet je niet naar het toilet.

38 ... De voorstelling gaat te traag. Wat doe ik?

Als je vindt dat het te traag gaat, jaag dan je collega's op. Begin tijdens hun monologen het decor op te ruimen. Maak hier een nieuwe scène van die grappiger is dan de monoloog die nog bezig is. Begin tijdens hun monologen al aan je eigen monoloog die meteen daarna komt. Ga tijdens hun monologen te dicht bij hen staan, en zeg hun monologen ook, maar dan sneller.

39 ... Hoe weet ik dat mijn voorstelling klaar is?

Je bent klaar als je begint te twifelen of dit nu iets is.

40 ... Wat mag een KOE-voorstelling zeker niet zijn?

De voorstelling mag niet psychologisch zijn, de voorstelling mag niet belerend zijn, de voorstelling mag niet moraliserend zijn, de voorstelling mag niet verhalend zijn. De voorstelling mag niet educatief zijn. De voorstelling mag niet te naturalistisch zijn, de voorstelling mag niet sentimenteel zijn, de voorstelling mag niet anekdotisch zijn, de voorstelling mag niet te populair zijn. De voorstelling mag niet slechts entertainment zijn. De voorstelling moet vernieuwend zijn, moet vooral vorm-vernieuwend zijn, de voorstelling moet nieuw zijn, de voorstelling moet 'ver' gaan, de voorstelling mag niet helemaal begrijpelijk zijn, de voorstelling moet persoonlijk zijn, moet oprecht zijn, de voorstelling mag niet 'gewoon' zijn, de voorstelling mag niet burgerlijk zijn, de voorstelling mag niet 'echt' amateuristisch zijn, mag niet te professioneel zijn. De voorstelling mag niet herkenbaar links zijn, de voorstelling kan niet herkenbaar rechts zijn, de voorstelling mag niet direct politiek zijn, de voorstelling moet indirect politiek zijn, de voorstelling moet goed gespeeld zijn, de voorstelling mag niet te goed gespeeld zijn, de voorstelling mag niet alleen goed gespeeld zijn, de voorstelling mag niet te herkenbaar zijn, de voorstelling mag niet voorspelbaar zijn, de voorstelling mag niet 'af' zijn, de voorstelling mag niet kapot gerepeteerd zijn, de voorstelling mag niet virtuos zijn, mag geen circus zijn, de voorstelling moet elke keer weer op de planken uitgevonden zijn, de voorstelling moet een kunstwerk zijn, bij de voorstelling komt men niet op, bij het betreden van het publiek is men al op scène, de voorstelling moet autonoom zijn, de voorstelling moet geëngageerd maar zeker niet moraliserend zijn, de voorstelling moet een beetje moeilijk zijn, etcetera, etcetera.

van: **Dirk Pauwels**
onderwerp: **weigering tot bijdrage**
verstuurd: **10 november 2018**

Beste vrienden van Cie de KOE,

Het heeft niet de minste zin nog iets toe te voegen aan de karrenvracht adoratie die nu al reeds als overtuigend wordt opgestapeld rond de stallingen. Niemand heeft baat bij opgesmukte formuleringen, noch bij een soort creatief gedoe met als enig nut het illustreren van dertig jaar beroepsjiver. Wie in overdreven mate over artistiek talent beschikt, heeft de plicht daar iets mee te doen, zo simpel is dat, en er hoeft daar niet zoveel spel rond gemaakt te worden. Theatremakers moeten theater maken en (zoals in jullie geval) dat zeer goed doen, punt uit! Ook al onderscheidt Cie de KOE zich in grote mate van wat andere gezelschappen voortbrachten, valt het mij moeilijk ook nog een resem woorden te bedenken om te bevestigen wat al met zoveel aplomb bevestigd werd. Ik vind het overbodig om extra te benadrukken hoe merkwaardig jullie wel geweest zijn en zijn. Iemand met maar een beetje culturele bagage weet dat en een boek zal geen bijkomende duiding scheppen over de veelheid aan invallen die jullie dertig jaar lang uit het magazijn hebben getoverd. De bakkerij in mijn buurt die zich op vlak van kwaliteit ook onderscheidt van alle andere Gentse bakkerijen bestaat toevallig ook dertig jaar en het trouwe cliënteel kreeg een *éclairke*, wat qua kosten-baten in de juiste verhouding ligt met waar het over gaat.

Als geprivilegieerd waarnemer die, van in den prille beginne, de lawine aan onwaarschijnlijke invallen van jullie gezelschap op zijn boterham kreeg, vind ik het niet fair en zelfs droevig gesteld dat jullie uitgerekend mij (met mijn nota bene aangeboren ziekelijke neiging tot nostalgie) misbruiken om de vervaagde glorie nog eens te berde te brengen of zoals men dat zegt, in de verf te zetten. Of nog toepasselijker, oude koeien uit te sloot te halen. Ik heb genoeg aan mijn persoonlijk herinneringen en voel niet de neiging om na dertig jaar alles nog eens naar boven te halen waarvan ik heb genoten. Genieten, dat doet men op het moment zelf, met als enig residu de spannende herinnering achteraf.

Wanneer jullie al dat schone werk uit het verleden met een te grote schoentrekker in een veel te klein schoentje willen persen, à *la bonheur*, maar dat kan volgens mijn zeer persoonlijk overtuiging in niets anders resulteren dan: *De reconstructie van het onherhaalbare, geperst in een boek*, wat trouwens een betere titel zou zijn. Het is om die redenen dat ik mij met alle respect onttrek aan een opdracht – die als 't puntje bij 't paaltje komt – tot niets beters kan leiden dan een lightversie van alles wat jullie die dertig jaar hebben uitgestoken.

Ik zal mij, omdat ik wèl met genoeg aan jullie voorbij werk terugdenk, het boek aanschaffen, met de zekerheid dat noch mijn naam, noch mijn woorden erin zullen vernoemd staan.

Maar als het een troost mag wezen: jullie hebben mij de voorbij dertig jaar met regelmaat hartelijk doen lachten, goed lachen dat kan deugd doen. Was het, beste vrienden van Cie de KOE, niet Raymond Queneau die zei dat humor een poging is om grote gevoelens van hun stomiteit te ontdoen. Laat ons daar courage uit putten! Ik blijf benieuwd uitkijken.

Warme groeten,
Dirk Pauwels

van: **Raf en Mich Walschaerts (Kommil Foo)**
onderwerp: **weigering tot bijdrage**
verstuurd: **14 november 2018**

Hey Mich,

Vraag gelezen om een bijdrage te schrijven in het vriendenboek van de KOE? Lief dat ze aan ons denken, maar ... beleefd weigeren, toch? Wat valt er bij te dragen? Het enige wat ze willen lezen in hun boek is lof, of wat dacht je? Getuigen van onze mateloze bewondering voor hun theater, dat is de bedoeling. Da's trouwens stevast de échte reden van zo'n vriendenboek: aai ons over ons bolleke. Wat is zo'n vriendenboek anders dan één grote, kritiekloze bewieroking van de geféteerde? Ok, wij zijn inderdaad al een slordige 30 jaar heftige fan, maar moet dat dan plots zo zwart op wit op papier? Alles *out in the open* vanaf nu? Onze grootste inspiratiebron zomaar prijsgeven om de dames en heren van de KOE wat extra veren in de reet te steken? Liever niet, toch? Ik bedoel: voor je het weet wordt Kommil Foo door één of andere overijverige onderzoeksjournalist ontmaskerd als een soort tweedehandse cabaret-kloon van de KOE. Nee dank u.

Dag Raf,

Ach, ik weet zo niet. Als we ze daar een plezier mee kunnen doen, kleine moeite, toch? Inderdaad redelijk geforceerd en artificieel zo'n boek maar aan de andere kant ... De KOE blijft wel één van dé, zoniet hét strafste gezelschap van de laatste decennia. Soms tegen het platte aan maar wel altijd integer. Ik ben trouwens een week of drie geleden nog gaan kijken naar hun laatste stuk, toch weer van mijn sokken geblazen. *Alarm in mijne darm!*, ouderwets lachen gieren en brullen! Daarna nog een pint gepakt met Ruud en Sven, toffe gasten. Dus ja, we hebben nu eenmaal veel affiniteit met de KOE... Moeten we misschien durven voor uitkomen.

Mich,

Ik weet het niet... blijf erg twijfelen. Beter geen slapende honden wakker maken, toch? Ik bedoel: jij die al 20 jaar zorgvuldig je hoofd kaal scheert ... jij die je zelf al die tijd haast uithongert om toch maar mager te blijven ... daar is een naam voor, beste broer, een confronterende, ontluisterende naam: Peter-obsessie! Jij weet het, ik weet het ... wil je nu echt dat de hele wereld het weet? Dat je in 30 jaar podium-leven nog geen seconde jezelf bent geweest op scène? Dat ik je backstage de hele tijd 'Peter' moet noemen ipv Mich? Gisteren zag ik je in de coulissen stiekem een gesprek voeren met een zakspiegeltje. Epiloog van de eenzaamheid, dacht ik... en mijn hart bloedde. Gebiologeerd ben je, broer. Ongeneeslijk gebiologeerd. Mag ik iets bekennen? Ik word er bij momenten zo onmenselijk droevig van. Soms zou ik je in mijn armen willen nemen, en zachtjes in je oor fluisteren dat je zelf óók competenties hebt. Dat je best wel een beetje kan acteren ... dat je geen onverdienlijk zanger bent. En vooral: dat niemand verwacht dat je het niveau van P. haalt. Echt, broer... laat het los. *Get a life*, verdomme! En steek nu eens eindelijk je middenvinger op tegen dat vriendenboek. FUCK DE KOE! Voor je eigen bestwil...

Raf,

Ik begrijp het, je hebt gelijk...
Fuck de KOE! Fuck de KOE!
Maar leve de KOE verdomme. Lang leve de KOE! Hulde!!

Beste kanjers van de KOE:

Dertig jaar al zeg!

Een dikke proficiat van jullie fans Raf en Mich!

van: **Lineke Rijxman**
onderwerp: **weigering tot bijdrage**
verstuurd: **10 september 2018**

Lieve leden van de KOE,

ik heb helaas geen tijd om met of zonder voetnoten, commentaren in de marge die voetnoten aanvullen of tegenspreken, verwijzingen naar stukken, stukken die over verwijzingen gaan, hypothetische voorstellingen met hypothetische acteurs, lange monologen over het schrijven van evenzo lange dialogen, slingerende briljante knipoogteksten over uiteenzettingen die opnieuw uiteengezet moeten worden om daarna tegengesproken te worden met inachtneming van *the magic 'what if'*, geen tijd dus om een meerstemmige, meanderende en toch feilloze omwegbrief naar jullie te schrijven waarin ik een belangrijke of onbelangrijke maar wel hartverwarmende bijdrage lever aan jullie nog niet bestaande en natuurlijk het liefst tussen aanhalingstekens staande vriendenboek, omdat ik zoek naar mooie korte zinnen die vertellen wat verteld moet worden maar ook ruimte houden om de stilte toe te laten - ik ben dus zeer gehecht aan de punt aan het einde van een zin zodat ik even kan ademen - en ook daarom hou ik het nu bij deze omschrijving die mogelijk waar is maar misschien ook niet:

van: **Ivo van Hove**
onderwerp: **weigering tot bijdrage**
verstuurd: **6 november 2018**

Beste Cie de KOE,

We kennen mekaar al lang, heel lang. Ruim 30 jaar. En eigenlijk langer want ik was één van jullie docenten in de jaren '80 van de vorige eeuw. Zolang ken ik jullie dus al. Het spijt me dan ook dat ik op jullie vraag om een bijdrage te leveren aan een 'vriendenboek' ter gelegenheid dan jullie dertigjarig bestaan moet afslaan. De reden daarvoor begrijp ik zelf niet maar diep in mij zegt iets dat ik het niet moet doen. Ik moet het niet doen omdat ik destijds verpletterd was door de ongelofelijke geestigheid maar ook waarachtigheid en liefdevolle treurnis van *De Gebiologeerden*. Peter van den Eede en Bas Teeken, twee eigentijdse clowns dromend van onbereikbare paradijzen, verloren en onbeduidend in een onduidelijk heeal. Samen met mijn lieve vriendin Dora van der Groen heb ik gelachen en geweend. Het was een nieuw geluid, een nieuw soort spelen met veel halftonen, met een ernstige ernst waardoor de ernst als vanzelf licht werd, verraderlijke lichtheid. Frank Focketyn en Steven van Watermeulen werden ook een koe en daarna vele anderen. We hebben zelfs een paar keer samengewerkt. Jullie waren de toneelspelers in onze *Hamlet* in 1993 waarin jullie met zacht vilein genoegen de voorstelling ontregelden, wat de toneelspelers in *Hamlet* eigenlijk altijd zouden moeten doen maar wat zelden zijn doel treft. We maakten samen *Lucifer van Vondel* over de grootscheepse opstand van de engelen in de hemel. Bas Teeken en Peter speelden mee in *Het begeren onder de olmen* waar we als erbetoon acht echte koeien op het toneel zetten.

Het spijt me desondanks dat ik moet weigeren een bijdrage te leveren aan jullie vriendenboek, al begrijp ik zelf nog altijd de reden niet, maar iets in mij zegt dat ik het niet moet doen.

Ik doe het dan ook niet.

In liefde,
Ivo

van: **Wim Helsen**
onderwerp: **weigering tot bijdrage**
verstuurd: **2 januari 2019**

Beste Peter,

Je vraagt mij in je mail om 'een bijdrage te schrijven voor ons vriendenboek (wat betekent de KOE voor jou)'. Voor ik op je vraag kan antwoorden, heb ik een vraag aan jou: Wat heb ik je misdaan? Ik begrijp hier niets van.

Het fundament van wat ik tot twee minuten geleden onze 'vriendschap' noemde, werd gevormd door de afspraak dat we elkaar nooit dit soort verzoeken zouden doen. Dat we de ander nooit in zulk een positie zouden brengen.

Heb ik die afspraak verkeerd begrepen? Onze afspraak was onuitgesproken, natuurlijk, zo hoort het, en daarom ook des te waarachtiger. Toch? Alles wat echt is, woont in het onuitgesprokene. Dat was het eerste wat jij mij ooit geleerd hebt, zonder dat dáár een klank aan verloren ging. Een blik volstond. Jij zag dat ik begreep, je nam mij in je armen en kuste mij op de lippen. Vol, lang, vochtig, en allemaal zonder mij écht te kussen, je deed het met een lichte beweging van wenkbrauw, zonder dat er daden aan moesten worden vuilgemaakt. Ik ontving en verstond: in dadeloosheid woont de diepste liefde. Vanaf dan waren we vrienden en hebben we gelijk de enige en eeuwige belofte gemaakt die tussen vrienden kan gelden: dat we elkaar nooit zouden lastigvallen met ijdele verzoeken. Een belofte zonder woorden, en daarom nog krachtiger. Ik herinner mij nog dat ik je zag denken: 'Dit is krachtiger dan de eed van een Samurai.' Zo is het gegaan. Toch?

Vanaf dat moment gold duidelijk, helder en onwrikbaar de enige regel van onze vriendschap. De regel die wij hebben bekrachtigd met een woordeloze Samurai-eed in de gelagzaal van theater Bourla in Antwerpen, op 24 januari 2002, rond 23u26. Een donderdag, als ik mij goed herinner.

En nu, nog geen 17 jaar later, vraag jij mij plots, onaangekondigd, uit het niets, om 'een bijdrage te schrijven voor ons vriendenboek'. Ik lees je bericht, ik denk: ik moet dit verkeerd gelezen hebben. Ik herlees, en ik zie: Of ik de tijd wil nemen om 'een bijdrage te schrijven voor ons vriendenboek'. Het staat er echt.

Ik ben in de 50 jaren die ik leef veel rot volk tegengekomen maar ik kan mij niet herinneren dat ik ooit een verachtelijker vraag heb gehoord. Dit is dus wat ze noemen cyberpesten. Ik had er al veel over gehoord maar nu maak

ik het ook eens mee. Je hoeft niet bang te zijn dat ik ga dreigen met zelfmoord hoor Peter, het is alleen dat de hatelijkheid van je bericht mij nogal naar de keel grijpt en de adem beneemt, letterlijk.

Ja, letterlijk: Ik ben naar buiten moeten gaan omdat ik dacht dat ik te weinig zuurstof kreeg. Mijn vrouw vroeg of ze 112 moest bellen omdat ik zo bleek zag. Ik heb haar gezegd: 'Laat mij eerst een antwoord sturen en dan zien we wel daarna', in de hoop dat ik wat zou opknappen door het schrijven.

Dat is helaas niet gebeurd, integendeel, het is precies nog erger geworden. Ik ga nu aan Els vragen of zij een ambulance voor mij laat komen. Els, mijn lieve, loyale, betrouwbare vriendin. Het is goed om te weten dat je iemand hebt die je nooit in de steek zal laten.

Maar dus, je vraagt mij om een bijdrage te schrijven voor jullie vriendenboek (wat betekent de KOE voor jou). Spijtig, dat zal niet lukken, ik lig de komende tijd in de kliniek. Je hoeft je niet verplicht te voelen om langs te komen.

Vriendelijke groet,
Wim

(als je toch zou komen, ik lust alleen witte druiven)

van: **Matthias de Koning**
onderwerp: **weigering tot bijdrage**
verstuurd: **4 september 2018**

lieve peter,

het is gelukkig nog geen 2019. dat wordt het natuurlijk, naar alle waarschijnlijkheid, wel. eigenlijk, als ik het tot me door laat dringen, vraag je me om geen bijdrage (een aandeel hebben in iets, een deel van een gemeenschappelijke inspanning voor zijn rekening nemen), want ik weiger (van een paard niet over een hindernis willen springen). en als ik je goed begrijp, geef ik dus geen bijdrage met een uitleg (helemaal uitspreiden, meer over iets vertellen zodat het duidelijker wordt) waarom ik weiger. natuurlijk geef ik gehoor,

grote groet,
mat.

van: **Matthias de Koning**
onderwerp: **weigering tot bijdrage**
verstuurd: **31 december 2018**

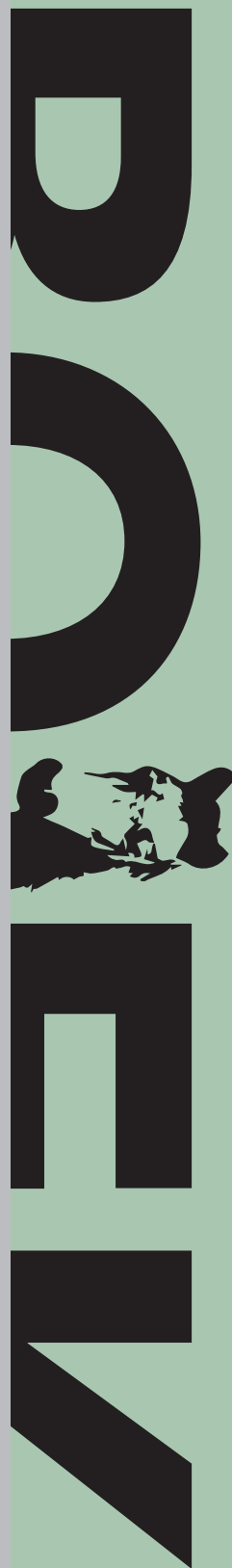
het is nu vijf over twaalf savonds (denk niet te gauw dat iets goed is gegaan, vaak kan het nog misgaan). het is officieel 31 december 2018.

om ervan uit te gaan dat je een weigering (keer dat een paard niet over een hindernis wil) moet accepteren, moeten er wel ten aanzien van de KOE (een slecht gerucht omtrent iemand (mag overdreven zijn, maar) is gewoonlijk niet geheel zonder grond), ik laat vooralsnog de betreffende (de betreffende boom wordt direct gekapt | de betreffende medewerker is inmiddels ontslagen) personen buiten beschouwing, een paar dingen, zoals ik naar aanleiding van de kwestie van de gevraagde weigering opvat, gesteld worden:

het feit dat men voortdurend (aanhoudend, de hele tijd door: ~ zeuren om een ijsje) opnieuw voorstellingen (wat men in gedachten voor zich ziet) wil maken, heeft te maken met een absoluut gebrek (als er niets beters beschikbaar is) aan perfectie (het perfect zijn); je maakt iets: stel, je bent tevreden (-of omdat het leven in het algemeen biedt wat men ervan verwacht had) over het met elkaar (Jan ziet/haat enz. Piet en Piet ziet/haat enz. Jan) omgaan, met het resultaat (vruchteloos), met hoe het er uit ziet, met het aantal toeschouwers (iemand die iets aanziet), dat je komt bezichtigen, dan zou je toch klaar (klare jenever) moeten zijn; het werk is gedaan, we zijn tevreden (hij is niet ~ met zijn baan), waarom nog een tweede, of een derde, of een vierde, of een vijfde, of een zesde, of een zevende gelegenheid, enzovoorts (woord dat in de plaats komt van een opsomming: er stonden eiken, iepen, beuken ~), om aan anderen te laten zien dat dat wat er wordt gedaan voortdurend niet wil stoppen (hij verloor zijn zelfbeheersing, hij raakte buiten zichzelf), omdat de perfectie (volmaaktheid) niet bereikt wordt; dan wordt de vraag (dat is nog niet zeker) toch: waarom eindeloos willen zijn, als zou blijken dat men steeds opnieuw probeert iets niet (tevergeefs; zonder tegenprestatie, gratis) te kunnen, maar het is eenieder (iedere kat heeft een hekel aan water) gegund om steeds weer opnieuw jaar in jaar uit steeds weer opnieuw te proberen dat te kunnen, wat niet kan; oftewel steeds opnieuw de niettoneelspeelkunst proberen te beoefenen (doen); moge er nog 30 (aantal van 30) jaar vastgeplakt worden aan het eeuwige (in hoge mate) struikelen;

met veel plezier (hij ging mee naar het toneelstuk om haar te ~),

matthias de koning

CONCEPT → Compagnie de KOE, Wannes Gyselincx
AUTEURS → Peter Van den Eede, Willem de Wolf, Wannes Gyselincx, Rebekka de Wit, Natali Broods
AUTEURS DE GEBIOLOGEERDEN → Peter Van den Eede, Bas Teeken
COÖRDINATIE → Julie De Meester en Wannes Gyselincx (de KOE), Sarah Keymeulen (Hannibal)
VORMGEVING → PJOTR (Pieter Willems)
EINDREDACTIE → Julie De Meester, Sarah Keymeulen
BEELDREDACTIE → Julie De Meester
RESEARCH EN TRANSCRIPTIE → Jan-Jasper Persijn
MET (WEIGERINGEN TOT) BIJDAGEN VAN → Matthias de Koning (acteur/theatermaker), Damiaan De Schrijver (acteur/theatermaker), Wim Helsen (cabaretier), Theo Maassen (cabaretier), Constant Meijers (recensent), Lineke Rijxman (actrice/theatermaakster), Nick Timmermans (pianist/dichter), Stefaan Van Brabant (ex-de KOE/schrijver/theatermaker), Ans Van den Eede (actrice/theatermaakster), Ivo van Hove (regisseur), Barbara Van Lindt (dramaturg/educator), Raf en Mich Walschaerts (cabaretiers), Micha Wertheim (cabaretier)
FOTO'S → Koen Broos, Walter Collaerts, Paul de Nooijer, Patrick De Spiegelaere, Phile Deprez, Bernaded Dexters, Andreas Etter, Jan Goedemé, Jorn Heijdenrijk, Steven Massart, Patrick Meis, Luc Peeters, Sanne Peper, Frank Toussaint, Giannina Urmeneta Ottiker, Lars van den Brink, Deen van Meer, Sofie Van Mieghem, Stephan Vanfleteren, Paulien Verlackt, Tim Wouters*
DRUK EN BINDEN → die Keure (Brugge), Brepols (Turnhout)

MET DANK AAN → Bert Anciaux, Peter Anthonissen, Koen Broos, Guinevere Claeys, Marlene De Smet, Bram De Vreese, Rebekka de Wit, Etcetera, Tine Hens, Jessy Jollings, Anna Luyten, Marc Michils, Daan Nicolay, Bülent Öztürk, Dirk Pauwels, Gautier Platteau, rekt:verso, Fien Sabbe, Christel Simons, Clara van den Broek, Ellen Van Den Broecke, Benoît van Innis, Shane Van Laer, Wim Van Parijs, Sophie Van Weert, Paul Verrept, Vooruit / Minard

PARTNERS EN COPRODUCENTEN → CAMPO (Dirk Pauwels, Kristof Blom, Marika Ingels), Cultuurcentrum Berchem (Angela Schellekens), Cultuurcentrum Strombeek (Sophie Van Weert), De Grote Post (Liv Laveyne), De Nwe Tijd, De Westrand (Wim Van Parijs), Dood Paard, Festival d'Automne à Paris (Marie Collin), Het Laatste Bedrijf, Het Zuidelijk Toneel, Holland Festival, Kaaitheater (Guy Gypens, Katleen Van Langendonck), KASK, KC Nona (Bart Vanvoorden), L'Athantor Scène Nationale d'Albi, La Rose des Vents (Didier Thibault, Marie Didier), Lampe, Laura van Dolron, Le Bateau Feu Scène Nationale Dunkerque, Le Parvis Scène Nationale Tarbes-Pyrénées, maatschappij discordia, Monty (Denis Van Laeken), mugmetdegoudentand, SKaGeN, Staatstheater Mainz (Jörg Vorhaben, Markus Müller), tg STAN, Theater Aan Zee (Luc Muylaert), Théâtre de la Bastille (Géraldine Chaillou, Jean-Marie Hordé), Théâtre de la Vignette (Nicolas Dubourg), Théâtre de Nîmes (François Noël), Théâtre du Bois de l'Aune (Patrick Ranchain), Théâtre Garonne (Jacky Ohayon, Stéphane Boitel), Théâtre Le Point du Jour, Toneelhuis (Guy Cassiers, Erwin Jans), Toneelschuur en Filmschuur Haarlem (Frans Lommerse, Marelle van Rongen), Victoria (sinds 2008 CAMPO), Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond (Lisa Wiegel), Vooruit (Matthieu Goeury)

FOTOVERANTWOORDING → Familieportret Compagnie de KOE vooraan in het boek © Koen Broos; p.20 © SLUB Dresden / Deutsche Fotothek / Abraham Pisarek; p.61 © Julie De Meester, Koen Broos; p.70 © Koen Broos; p.77 © Fra Angelico; p.99 © Julie De Meester; p.104 stills uit *Der Mann, der Udo Jürgens ist* (2014) / regie Hans-Bruno Kammertöns en Michael Wech

© 2019
Uitgeverij Hannibal,
Compagnie de KOE
www.uitgeverijhannibal.be
www.dekoe.be

ISBN: 978 94 9267 794 5
D/2019/11922/15
NUR 658

Alle rechten voorbehouden.
Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

* Compagnie de KOE heeft zich ingespannen om de wettelijke bepalingen in verband met auteursrecht op de foto's te respecteren en de fotografen van elk beeld te achterhalen. Wie meent auteursrechten te hebben op foto's die in dit boek zijn opgenomen, mag contact opnemen met Compagnie de KOE, Julie De Meester, Schildersstraat 9, 2000 Antwerpen, info@dekoe.be, T 03 248 66 60

Met de steun van de Vlaamse overheid

KOE

HANNIBAL

 Vlaanderen
verbeelding werkt

1	1989	De Gebiologeerden Het Zuidelijk Toneel (tour '90-'91)
2	1991	Epiloog van de Eenzaamheid Het Zuidelijk Toneel, Monty
3	1992	De Touroperator
4	1993	De Toneelpeleersscène in Ivo van Hove's Hamlet 'Voorstelling in een voorstelling' van Het Zuidelijk Toneel
5	1993	De Rest is Overschot
6	1994	Drie Koningen
7	1994	Monoloog Geterroriseerd II
8	1995	Talkshow I
9	1995	De Menagerie van de Schamele Drie
10	1996	In de Gloria
11	1996	Titel Onbekend
12	1997	Lucifer Het Zuidelijk Toneel
13	1998	De Nijl is in Caïro aangekomen
14	1998	De slag van Glottis
15	1998	My Dinner with André tg STAN
16	1999	Talkshow II Toneelhuis

17	1999	Het Jachtgezelschap tg STAN
18	2000	De Liefde Het Is
19	2000	IO SKaGeN
20	2001	Elisabeth en Essex
21	2001	In den beginne... Squirrels
22	2001	Van alles naar Allen
23	2002	Ik ben een rozenkrans op het graf van God
24	2002	Drie Zusters tg STAN
25	2002	Kleine Bezetting
26	2002	vandeneedevandeschrijver-vandekoningendiderot tg STAN, maatschappij discordia
27	2003	Drop Dead Money
28	2003	Poes Poes Poes Victoria, Holland Festival
29	2003	De Miserie van de Jonge Werthers
30	2003	Quarantaine
31	2003	du serment de l'écrivain du roi et de diderot (fr) tg STAN, maatschappij discordia, Théâtre Garonne, Festival d'Automne à Paris, Théâtre de la Bastille

32	2004	De Wet van Engel
33	2004	De man die zijn haar kort liet knippen
34	2005	My Dinner with André (fr) tg STAN, Théâtre Garonne, Théâtre de la Bastille, Festival d'Automne à Paris
35	2005	Millernin Vooruit
36	2005	Who's afraid of Virginia Woolf
37	2006	Utopie van het Atoom
38	2006	Publikumsbeschimpfung afstudeerproject toneelklas Dora van der Groen (juni 2006)
39	2006	Onomatopee Dood Paard, maatschappij discordia, tg STAN
40	2007	Glanzen Lampe
41	2007	Burgerlijke Ongehoorzaamheid
42	2008	Qui a peur de Virginia Woolf (fr) Théâtre Garonne, Théâtre de la Bastille, Théâtre de Nîmes, Théâtre Le Point du Jour, Le Bateau Feu scène nationale Dunkerque, Festival d'Automne à Paris
43	2009	Laat op de avond na een korte wandeling

44	2009	Een gelukkige verjaardag
45	2010	We hebben een/het boek (niet) gelezen Dood Paard, maatschappij discordia, tg STAN, met steun van Kaaitheater
46	2010	De Wederopbouw van het Westen: Wit
47	2011	De Wederopbouw van het Westen: Rood
48	2011	Outrage au Public Théâtre Garonne (uitvoerend-producent), Festival d'Automne à Paris, Théâtre de la Bastille, Théâtre de Nîmes, Le Parvis Scène Nationale Tarbes-Pyrénées, La Rose des Vents, L'Athanon scène nationale d'Albi
49	2011	Krenz
50	2012	De Wederopbouw van het Westen: Zwart
51	2012	WitRoodZwart: De Wederopbouw van het Westen
52	2012	Beroemden Dood Paard, maatschappij discordia, tg STAN
53	2013	Vermogen mugmetdegoudentand
54	2013	Olga

55	2014	Onomatopée (fr) Dood Paard, maatschappij discordia, tg STAN, Théâtre Garonne
56	2014	The Marx Sisters tg STAN, Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond, met steun van Lira Fonds
57	2014	l'Homme au crâne rasée (fr) Théâtre Garonne, Théâtre de la Bastille, Théâtre de Nîmes
58	2016	Beckett Boulevard
59	2016	BlancRougeNoir: Le Relèvement de l'Occident (fr) Théâtre Garonne (uitvoerend-producent), Théâtre de la Bastille, Festival d'Automne à Paris, Théâtre de Nîmes, Théâtre du Bois de l'Aune
60	2017	Atelier tg STAN, maatschappij discordia
61	2017	HelloGoodbye
62	2017	ForsterHuberHeyne De Nwe Tijd, Staatstheater Mainz, met steun van Performing Arts Fund NL
63	2017	IN KOOR! CAMPO (i.s.m. Myriam Van Imschoot), KASK
64	2018	Een antwoord op alle vragen Laura van Dolron
65	2019	ACHTER/AF Het Laatste Bedrijf

Met dank aan alle medewerkers over de jaren heen

Met steun van de Vlaamse overheid

Christine Bais (vertaler), Natan Bellen (techniek), Diane Belmans (kostuums), J.M.H. Berckmans (teksten), Martine Bom (vertaling/taalcoach), Jan Bosteels (opnames), Steven Brys (techniek), Inge Büscher (kostuums), Marc Claeys (techniek/zakelijk), An D'Huys (kostuums), Brick de Bois (muziek), Pieter De Buysser (regie), Jolente De Keersmaeker (tekst), Matthias de Koning (polyconist/compagnon de route), Julie De Meester (communicatie), Damiaan De Schrijver (polyconist/compagnon de route), Jonas De Smet (zakelijke leiding), Marlene De Smet (27 jaar zakelijke leiding), Bram De Vreese (techniek/muziek), Rebekka de Wit (auteur), Pascal De Wit (muziek), Bart Demey en Tania Gallagher (muziek), Helder Deploige (techniek), Piet Depoortere (techniek), Emmanuel Desmyter (techniek), Hannah Frauenrath (regie-assistentie), Toon Geboers (kostuums), Pol Geusens (techniek/muziek), Koen Gisen (opnameleiding), Jan Goedemé (techniek), Wies Hermans (grafische vormgeving), Laurent Hubrecht (mentor/tekstbijdragen), Emilie Hulsmans (productie), Jessy Jollings (zakelijke leiding), Hilde Kenens (productie), Tom Lanoye (tekst), Paul Mennes (tekst), Elisabeth Michiels (kostuums), Clive Mitchell (productie), Joan Nederlof (tekstbijdrage), Griet Op de Beeck (dramaturgie), Dirk Pauwels (inspirator), Karine Pauwels (kostuums), Sarah Peirman (assistentie vormgeving), Yvan Pype (techniek), Joke Quaghebuer (zakelijke leiding), Jasper Rigole (scenografie/vormgeving), Ward Rooze (repetitor), Ann Selhorst (productie), Christel Simons (Internationale relaties), Griet Snoeks (scenografie), Sarah Spaas (kostuums), Anne Straatmans (techniek), Willy Thomas (tekst), Nick Timmermans (muziek), Mark Uytterhoeven (regie), Hanneke van de Kerkhof (scenografie), Karen Van De Voorde (zakelijke leiding), Louise Van den Eede (dramaturgie), Ramses Van den Eede (muziek), Frans Van der Aa (muziek), Ann Van der Auwera (scenografie), Dirk Van Dijk (voice-over), Wikke van Houwelingen en Marloes van der Hoek (scenografie/vormgeving), Myriam Van Imschoot (concept/regie), Benoît van Innis (illustratie), Shane Van Laer (techniek), Frank Van Passel (regie), Edward Van Vre (huisbaas), Oscar Van Woensel (tekst), Koen Vanneste (techniek), Kris Verdonck (regie-assistentie), Ann Verhelst (soundscape), Bert Vermeulen (techniek), Paul Verrept (grafische vormgeving), Jan Versweyveld (scenografie/lichtontwerp), Michiel Voet (scenografie), Jörg Vorhaben (dramaturgie), Ann Weckx (kostuums), Yannick Willoux (geluidsdecor), Tim Wouters (techniek)

30 jaar de KOE in STUKKEN ↑ en SPELERS ↓

Peter Van den Eede 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 65	Bas Teeken 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 28 Dirk Tuypens 1, 2, 3, 4 Diane Belmans 2, 3, 5, 8 Els Olaerts 2 Steven Van Watermeulen 3, 4, 5, 6, 7, 12 Frank Focketyn 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 28 Koen De Bouw 6, 28, 32 Tamar van den Dop Hilde Van Mieghem 8 9, 10 Warre Borgmans 11 Liesbet Jannes 12 Michel Mulder 12 Bart Slegers 12	Pol Pauwels 12 Rolande Van der Paal 12 Ramsey Nasr 12 Johan Van Assche 12 Mieke De Grootte 12 Katelijne Damen 13, 17, 18, 20 Sien Eggers 14, 16, 28, 40, 44, 54, 61 Damiaan De Schrijver 15, 17, 24, 26, 28, 31, 34, 39, 45, 52, 55, 60 Katrien Meganck 16 Govert Deploige 16 Ester Lambrechts 16 Gène Bervoets 16, 28, 32, 48 Lucas Van den Eynde 16, 28, 54 Bruno Vanden Broecke 17, 19, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 30, 32, 35, 37	Frans Van der Aa 18 Jan Steen 18 Mathijs Scheepers 19 Clara van den Broek 19, 22, 28, 32 Yves Degryse 19, 27 Valentijn Dhaenens 19, 28 Korneel Hamers 19, 28 Stefaan Van Brabandt 22, 23, 28, 29, 30, 32, 37, 43, 46 Roselien Dhaenens 22 Barbara Sarafian 22, 24, 28 Peter Seynaeve 24 Jolente De Keersmaeker 24 Lies Pauwels 24, 28 Matthias de Koning 26, 31, 39, 45, 52, 55, 60 Stefan Perceval 28	Lucas Smolders 28 Josse De Pauw 28 Anne De Wilde 28 Armand Pien 28 Pieter Embrechts 28 Hans Van Cauwenberghe 28 Fred Van Kuyck 28 Inge Paulussen 28 Dina Tersago 28 Frank Verduyssen 28 Camilia Blereau 28 Peggy De Landtsheer 28 Kristin Arras 28 Dirk Pauwels 28 Betty Mellaerts 28 Leen Demaré 28 Marlene De Smet 28 Hanna en Mathilde Defossez 28 Louise Van den Eede 28 Ans Van den Eede 28, 54, 61	Nico Sturm 29, 32, 35, 36, 41, 42, 44 Maarten Westra Hoekzema 32 Sarah Vangeel 35 Karolien De Beck 36, 42 Thomas Ryckewaert 38 Jonas Van Geel 38 Oscar Van Rompay 38 Barbara Vanwelden 38 Fran Verstegen 38 Ward Weemhoff 38 Gillis Biesheuvel 39, 45, 52, 55 Stefaan Degand 41 Marie Vinck 43 Michael Vergauwen 43, 54, 61, 36 (herneming 2019) Sofie Palmers 43, 48, 54 Jan Decorte 44 Sigrid Vinks 44 Sara De Roo 45, 52, 56	Marijke Pinoy 48 Lineke Rijxman 53 Mats Vandroogenbroeck 61, 63 Tanya Zabarylo 61, 36 (herneming 2019) Suzanne Grotenhuis 62 Vincent Doddema 62 Jean-Baptiste Veyret-Logerias 63 Leyna Amara Hammou 63 Lieve Baele 63 Simon Baetens 63 David Compernelle 63 Brigitte De Clercq 63 Maarten Degraeuwe 63 Nona Demey 63 Jos Deraedt 63 Louis Kindt 63 Louis Janssens 63 Briek Lesage 63 Bart Locy 63 Marie Mignolet 63	Imke Mol 63 Chris Reyens 63 Timo Sterckx 63 Linda Van de Wielle 63 Rita Van den Broecke 63 Naomi Van Der Horst 63 Tamara Van Ijperen 63 Flor Van Severen 63 Myriam Vancraeynest 63 Kathleen Wijnen 63 Laura van Dolron 64 Wilko Sterke 64 Frank van Kasteren 64
--	--	--	--	--	--	--	--

Met speciale dank aan

alle gasten van *Talkshow II*, alle mensen die gekookt hebben voor *My Dinner with André*, en alle mensen die we vergeten zijn.

PETER Al maanden slaap ik slecht. WILLEM Zorgen?

PETER Ik lig gewoon wakker. NATALI Over het boek?

WILLEM Stress over het boek?

PETER Het boek helpt niet.
Het is veel. Dertig jaar. In één boek.
De deadline komt dichterbij.
Het gaat toch ook over hoe je herinnerd wil worden.
En het is nog niet gedaan, het is nog maar net begonnen.
Maar soms wilt ge toch ook de oever al eens zien,
de overkant bedoel ik, wat voor een boek het wordt,
wat uw nalatenschap nu precies is.
Wat laat ge na, en wat hebt ge nagelaten na te laten.

NATALI Met overkant bedoelt gij de achterflap?

WILLEM Ik heb die al eens uitgeschreven.
Ik heb al eens vooruitgeblikt op
de achterflap. Het is tekst voor Peter.

PETER **‘Dertig jaar de KOE. Dit boek wil daarop terugkijken door
vooruit te blikken. Dit boek wil een poging doen u uit te
leggen hoe wij werken, wat wij belangrijk vinden, hoe wij
praten, schrijven en onderhandelen. Het wil laten zien hoe
wij een voorstelling maken en hoe dat verandert. Hoe dat
verandert door het maken van een boek. Hoe dat verandert
door het maken van een boek over hoe wij een voorstelling
maken. Het boek is als een voorstelling die niet wordt
gespeeld, maar wordt gelezen.’⁶⁷**

HANNIBAL

67 Lees verder op p. 24-25.

WWW.HANNIBAL.BE

9 789492 677945

ISBN 978 94 9267 794 5

D/2019/11922/15

NUR 658

TREFWOORDEN

theater, jubileum, de KOE

